

Svjetska trgovinska organizacija
Izvještaj Vlade o pregledu trgovinskih politika

21. decembar 2017. godine

SADRŽAJ

1 UVOD	7
2 EKONOMSKE POLITIKE	7
2.1 Makroekonomska kretanja crnogorske ekonomije u periodu 2012-2016. godine	7
2.1.1 Najnovija ekonomska dešavanja	8
2.1.2 Projekcije makroekonomskih kretanja za period 2018. - 2020. godine (realni sektor).....	8
2.2 Poreski sistem	9
2.3 Strukturne reforme	11
2.4 Reforma pravosudnog sistema	13
2.5 Privatizacija	14
2.6 Investicioni ambijent	15
2.6.1 Programi podsticaja i olakšica za investitore	16
2.7 Politika konkurencije	17
2.8 Javne nabavke.....	18
3 TRGOVINSKE POLITIKE.....	18
3.1 Mala i srednja preduzeća	18
3.2 Trgovina robama	18
3.3. Industrija - Prerađivačka industrija	19
3.4 Energetika	20
3.5 Mineralni resursi	21
3.5.1 Istraživanje i proizvodnja ugljovodonika u podmorju Crne Gore (nafta i gas).....	22
3.6 Poljoprivreda, ribarstvo i šumarstvo	22
3.6.1 Poljoprivreda.....	22
3.6.2 Ribarstvo	24
3.6.3 Šumarstvo	25
3.7 Carinske sistem	25
3.8 Sanitarne i fitosanitarne mjere	28
3.9 Tehnički propisi i standardi	28
3.10 Trgovina uslugama	29
3.10.1 Turizam.....	29
3.10.2 Saobraćaj.....	31
3.10.3 Bankarstvo	33
3.10.4 Osiguranje	34
3.10.5 Elektronske komunikacije	35
3.10.6 Poštanske usluge	36
3.11 Prava intelektualne svojine	36
4 CILJEVI I RAZVOJ TRGOVINSKIH POLITIKA.....	37
4.1 Učešće u STO pregovorima	37
4.1.1 Sporazum o trgovinskim olakšicama	37
4.2 Proces pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji	38
4.3 Regionalne integracije	40
4.3.1 Sporazum o izmjenama i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini - CEFTA 2006.....	40

1 UVOD

Vlada Crne Gore je 23. decembra 2004. godine predala zahtjev za samostalno pristupanje STO u skladu sa članom XII Marakeškog sporazuma o osnivanju STO. Na sastanku održanom 15. februara 2005. godine, Generalni savjet je formirao Radnu grupu (RG), a koja je nakon osam sastanaka RG, 5. decembra 2011. godine, preporučila pristupanje Crne Gore Organizaciji, čime je i zaključen njen mandat. Ministarska konferencija STO je tokom osmog sastanka odobrila prijem. Protokol o pristupanju potpisan je 17. decembra 2011. godine u Ženevi. CrnaGora je 29. aprila 2012. godine postala 154. Članica Organizacije.

U cilju implemtacije, obaveza preuzetih članstvom u STO, otpočelo se prvim Pregledom trgovinskih politika Crne Gore (*TPR - Trade Policy Review*).

Izveštaj Vlade ima za cilj da pruži sažet opis najznačajnijih ekonomskih i monetarnih politika po sektorima i mjerama, ali i vanjsko-političkih prioriteta vezanih za evroatlantske integracije. Usmjeren je na ključne i buduće aktivnosti Vlade, ali i razvojne projekte u različitim sektorima. Imajući u vidu dinamiku izveštavanja, dokument obuhvata period 2012 – 2017. godina. Sastoji se iz četiri dijela, pa tako pored uvoda, obuhvata i osnovne informacije koje se odnose na ekonomske i trgovinske politike, ali i ciljeve i razvoj trgovinskih politika u kontekstu aktuelnih pregovora sa EU i regionalnih integracija.

2 EKONOMSKE POLITIKE

2.1 Makroekonomska kretanja crnogorske ekonomije u periodu 2012-2016. godine

Tokom izvještajnog perioda, prosječna godišnja stopa realnog rasta bruto domaćeg proizvoda (BDP) bila je 1,8%, pri čemu je u prvoj godini zabilježena recesija od 2,7%, kao posljedica prelijevanja krize u Eurozoni dok je prosječan rast od 2013. do 2016. godine iznosio 2,9%. Rast ekonomije u ovim godinama bi bio znatno brži, ali nedostatak diverzifikovanosti na strani ponude, koja uslovljava visoku uvoznju zavisnost, smanjuje stope rasta BDP-a. Međutim, snažna investiciona aktivnost povećava raspoloživi kapital u oblasti infrastrukture, energetike, turizma i poljoprivrede, povećavaju potencijal za rast crnogorske ekonomije, čiji će se efekti odraziti pozitivno na ukupnu ekonomsku aktivnost u srednjem i dužem roku. Ovakva dinamika uticaće na smanjenje prepreka za ubrzani rast i stvorice još povoljniju investicionu klimu, kao preduslov za dalji priliv SDI. Isto tako povećanje kapitala kroz investicionu aktivnost podrazumijeva uvođenje novih tehnologija i znanja, kako u fazi izvođenja investicija tako i u operativnoj fazi. Ovakva dinamika utiče na povećanje ukupne faktorske produktivnosti koja je najvažniji pokretač rasta BDP-a u dužem roku.

Iako se očekuje da će u budućem periodu rast biti ubrzan, postoje rizici, ali i potencijal za razvoj ekonomije. Dalja implementacija Fiskalne strategije, kontinuirano praćenje finansijskog sektora, reforme na tržištu rada i poboljšanja u poslovnom okruženju su presudne za postizanje održivog i inkluzivnog rasta crnogorske ekonomije. Prema MMF-u, ubrzanje globalnog rasta, posebno u Evropi, moglo bi se pozitivno odraziti na crnogorsku ekonomiju. Crna Gora koristi euro kao domaću valutu, zemlja je kandidat za članstvo u EU od 2008, dok su pregovori o pristupanju zvanično počeli u junu 2012. godine.

Trendovi međunarodne trgovine i stranih direktnih investicija (SDI) odražavaju značaj Evrope kao glavnog tržišta Crne Gore. Najvažniji partneri i dalje ostaju EU, Srbija, Bosna i Hercegovina, Kina i Ruska Federacija, koja ostaje glavni pojedinačni partner za priliv stranih direktnih investicija (SDI).

2.1.1 Najnovija ekonomska dešavanja

Crnogorska ekonomija, nakon slabijeg rasta u prvom kvartalu 2017, ubrzava rast, podstaknut intenziviranjem radova na realizaciji saobraćajnih infrastrukturnih projekata, kao i projekata u turizmu i energetici.

U prva dva kvartala 2017. godine, crnogorska ekonomija je rasla realnim stopama od 3,1 i 5,2% na godišnjoj osnovi, pa je stopa rasta BDP-a u prvoj polovini godine iznosila 4,3%. Ekonomski rast je vođen prvenstveno visokim povećanjem domaće tražnje, uslovljen snažnim povećanjem investicione aktivnosti, što je uslovilo povećanje zaposlenosti i raspoloživog dohotka, koji je pojačan rastom kreditne aktivnosti banaka prema domaćinstvima. Rekordna turistička sezona i pozitivna kretanja izvoza i investicija obelježavaju dinamiku u trećem kvartalu. Pozitivni trendovi ekonomskog rasta se očekuju i u četvrtom kvartalu ove godine. Očekuje se da sektor turizma pruži značajan doprinos rastu ekonomije i da prihodi od turizma na godišnjem nivou dostignu 950 mil.€. Procjenjujemo da će rast BDP-a dostići 4,0% u 2017. godini, sa 2,9% koji je MONSTAT objavio za 2016. godinu. Pretpostavka za ostvarenje ove stope je da će rast u četvrtom kvartalu biti oko 3%, s obzirom da se očekuje nastavak snažne investicione aktivnosti.

Inflacija u 2017, mjerena indeksom potrošačkih cijena, se kretala od 2,0% u januaru do 2,8% u septembru, što je ujedno i najveća zabilježena godišnja stopa u ovom periodu. Uticaj eksternih faktora na inflaciju u Crnoj Gori vidljiv je kroz "prelivanje" kretanja cijena hrane i goriva sa svjetskog tržišta, dok su od unutrašnjih faktora značajan uticaj na inflaciju imale cijene duvana (od avgusta u primjeni su povećane stope akciza na duvan) i cijene usluga smještaja koje bilježe najveću godišnju stopu rasta u julu od (17,1%). Prosječna stopa inflacije za period januar-septembar iznosila je 2,4%.

Dinamiku tržišta rada tokom prvih pola 2017. godine, karakteriše kontinuirano povećanje zaposlenosti i smanjenje broja nezaposlenih. Prema podacima iz ankete o radnoj snazi (ARS) zaposlenost u drugom kvartalu 2017. godine je porasla za 3,5% u odnosu isti kvrtal predhodne, a nezaposlenost opala za 2,4 procentna poena (p.p.). Stopa nezaposlenosti je u drugom kvartalu iznosila 15,1%. Povećana je stopa aktivnosti za 0,3 p.p i iznosi 54,8%. Povećan je broj zaposlenih u prvom kvartalu u odnosu na isti period prošle godine, za 5,3 hiljada, dok je u drugom kvartalu povećanje iznosilo 7,8 hiljada. Ovakva dinamika je prije svega posljedica rasta zaposlenosti u građevinskom sektoru. Prosječna bruto zarada, u periodu januar-septembar 2017, iznosila je 765€ i veća je za 2,3% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila 510€ i veća je za 2,4% u odnosu na isti period 2016. godine.

Prema preliminarnim podacima, u periodu januar-septembar 2017. godine deficit tekućeg računa iznosio je 385,8 mil.€ i za 9,2% je manji u poređenju sa istim periodom 2016. godine. Smanjenje deficita tekućeg računa rezultat je povećanja suficita na računima usluga i primarnih i sekundarnih dohodaka.

2.1.2 Projekcije makroekonomskih kretanja za period 2018 - 2020. godine (realni sektor)

Osnovni makroekonomski scenario za period 2018-2020. godinu, kao rezultat očekivanih kretanja ekonomske aktivnosti, projektovane sa potrošne strane, rezultirao bi realnim rastom BDP-a od 3,0% u 2018, 2,7% u 2019. i 2,6% u 2020. U periodu 2018-2020 doći će do rasta crnogorske ekonomije, usljed rasta investicione aktivnosti i angažovanja domaćih potencijala, prvenstveno u sektoru građevinarstva i transporta, ali i multiplikativnih efekata na vezane sektore. Snažan doprinos sektora građevinarstva, podstaknut je uključivanjem domaće operative u izgradnju infrastrukture, novih turističkih kapaciteta i energetskih postrojenja. U operativnoj fazi (efekti ponude) funkcionisanja ovih projekata, očekuje se rast potencijala ekonomije, uz pozitivan uticaj na čitavu ekonomiju. Poseban doprinos očekuje se i od sektora poljoprivrede, s obzirom na značajna ulaganja u ovaj sektor, a efekti

bi bili vidljivi kroz supstituciju uvoza hrane i povećanje izvoza. Prosječna projektovana stopa rasta BDP-a za period 2018-2020. iznosi 2,8%.

Makroekonomski scenario 2018-2020 ima sljedeće komponente sa potrošne strane:

– Domaća tražnja će rasti po stopi od 1,7%, a potrošnja domaćinstava će imati pozitivno učešće s prosječnom stopom realnog rasta od 2,4% i učešćem u realnoj stopi rasta od prosječno 1,8%. Projektovana stopa rasta potrošnje domaćinstava podstaknuta je očekivanim rastom raspoloživog dohotka kroz povećanje zaposlenosti, zarada i rasta prihoda od turizma. Finalna potrošnja države će ostvariti pad od 0,9% sa učešćem u realnoj stopi od -0,2%, zbog mjera fiskalne konsolidacije. Projektovani prosječni realni rast bruto investicija iznosi 1,6%, pri čemu će bruto investicije rasti po stopi od 1,8%, dok će promjena zaliha zabilježiti pad od 0,5%. Ovakva dinamika investicija pokazuje održavanje visokog nivoa investicione aktivnosti na nivou od 23% BDP-a.

– Dinamika inostrane tražnje (neto izvoz) je uslovljena rastom izvoza roba i usluga od 3,2% realno, pri čemu je projektovan realan rast prihoda od turizma od 2,8% (nominalna stopa rasta 4,8%). Pri ovakvim stopama rasta očekuje se da će u sljedećoj godini ukupni prihodi od turizma premašiti 1,0 mlrd.€. Iako izvoz roba čini svega 20% ukupnog izvoza (roba i usluga), očekuje se da će pozitivna kretanja u ovom segmentu doprinijeti smanjenju visoke spoljnotrgovinske neravnoteže. Uvoz roba i usluga će rasti po realnoj stopi od 1%, uz povećanje uvoza roba, uslovljenog povećanim uvozom za potrebe investicija (uvoz građevinskih materijala i opreme).

2.2 Poreski sistem

Poreska politika Crne Gore zasniva se na sveobuhvatnosti poreskih obveznika (fizičkih i pravnih lica), niskim i konkurentnim poreskim stopama i selektivnim poreskim olakšicama.

Poreski sistem Crne Gore sastoji se od više vrsta poreza i drugih fiskaliteta. Direktne poreze, koji terete privrednu sposobnost obveznika pogađajući neposredno (direktno) njegovu imovinu ili prihode, čine: porez na dobit pravnih lica, porez na dohodak fizičkih lica, porez na nepokretnost, porez na upotrebu putničkih motornih vozila, plovni objekata, vazduhoplova i letilica i porez na premije osiguranja. Indirektni porezi, koji se naplaćuju u vezi s radnjama proizvodnje, potrošnje ili razmjene dobara, dijele se na: PDV, akcize, carine, porez na promet nepokretnosti i porez na promet upotrebljivanih motornih vozila, plovni objekata, vazduhoplova i letilica. Pod drugim fiskalitetima smatraju se: doprinosi za obavezno socijalno osiguranje, takse, koncesije i naknade. U strukturi poreskih prihoda dominiraju indirektni porezi i to porez na dodatu vrijednost i akcize, a potom slijede porez na dohodak fizičkih lica i porez na dobit.

Za poreski sistem i poresku politiku nadležno je Ministarstvo finansija a za sprovođenje poreske politike Poreska uprava, osim u dijelu akciza za koje je nadležna Uprava carina.

Poreski postupak je propisan Zakonom o poreskoj administraciji kojim su utvrđena prava i obaveze poreskih obveznika u poreskom postupku, kao i prava, obaveze i ovlašćenja poreskog organa kod utvrđivanja i naplate poreskih obaveza.

Poreski sistem isključivo se zasniva na principu samooporezivanja, po kojem je obaveza obračunavanja i prijavljivanja poreskih obaveza prenijeta na poreske obveznike. Porezi na potrošnju se plaćaju po principu destinacije, odnosno po mjestu potrošnje, a direktni porezi prema mjestu ostvarivanja prihoda. Dvostruko oporezivanje na međunarodnom nivou se izbjegava tako što se daje poreski kredit na račun plaćenog poreza na dobit i dohodak u inostranstvu do limita obaveze po osnovu crnogorskog poreza.

Prema Zajedničkoj pregovaračkoj poziciji o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji utvrđeno je da zakonodavstvo Crne Gore u visokoj mjeri prati pravnu tekovinu Evropske unije, te utvrđena mjera za dalje usklađivanje.

Crna Gora je uspostavila stabilan i predvidljiv poreski sistem, gdje je za pojedine poreze utvrđen poreski kalendar do 2020. godine, tako da se u navedenom periodu neće vršiti dalje povećanje stopa, osim poreskih stopa koje su već unaprijed utvrđene poreskim kalendarom.

Najvažnija strategija u poslednjih nekoliko godina je bila usmjerena na stvaranje uslova za dobrovoljno izvršavanje poreskih obaveza, te su u tom cilju postignuti rezultati kada je u pitanju pojednostavljivanje poreskih postupaka i transparentnost u izvršavanju poreskih obaveza. Pojednostavljivanje poreskih postupaka se ogleda kroz smanjivanje procedura za izmirivanje poreskih obaveza, uspostavljanje sistema za elektronsko podnošenje poreskih prijava i skraćivanje rokova za povraćaj poreskog kredita. Uspostavljeno je objedinjavanje različitih poreskih prijava tako da se obračun poreza na dohodak fizičkih lica i doprinosa za socijalno osiguranje podnosi na jednom zbirnom obrascu za kalendarski mjesec i sve utvrđene obaveze za taj mjesec se plaćaju u zbirnom iznosu na jedan uplatni račun. Uvedena je obaveza elektronskog podnošenja poreske prijave za porez na dobit, porez na dohodak i doprinose za socijalno osiguranje, a poreskim obveznicima je obezbijeđena i mogućnost za elektronsko podnošenje prijave poreza na dodatu vrijednost. Unaprijeđen je sistem povraćaja kroz uspostavljanje ažurnosti poreskog organa kod donošenja odluka o povraćaju poreskog kredita za pojedine poreske oblike. Kvartalno se objavljuje lista najvećih poreskih dužnika (crna lista), kao i lista urednih poreskih obveznika (bijela lista), čime se postiže transparentnost kod izmirivanja poreskih obveznika, kako bi poreski obveznici i građani imali uvid u redovnost, odnosno odgovornost poreskih obveznika u pogledu izmirivanja poreskih obaveza.

Poseban fokus je stvaranje efikasnog sistema za smanjivanje neformalnog sektora, te su u vezi sa tim utvrđene posebne mjere Zakonom o sprečavanju nelegalnog poslovanja, a Vlada Crne Gore je osnovala posebnu Komisiju za suzbijanje sive ekonomije, koja koordinira rad nadležnih organa i predlaže Vladi dalje mjere na suzbijanju sive ekonomije. U takve mjere svakako spadaju i one koje se odnose na stvaranje uslova za lakoću poslovanja i podizanje poreskog morala.

U narednom periodu glavna strategija će biti na unapređenju zakonskog okvira za suzbijanje neformalnog sektora i pojednostavljivanju poreskih procedura, a što će biti doprinos unapređenju poslovnog ambijenta, koji će biti privlačan kako za domaće, tako i za strane investitore.

U tom cilju započinju konkretni projekti, a jedan od najvažnijih je projekat "Modernizacije poreske administracije", koji počinje sa realizacijom januara 2018. godine i finansira se iz kredita Svjetske banke. Ovaj projekat ima za cilj da poboljša institucionalne kapacitete Poreske uprave i sistema upravljanja, te da u potpunosti iskoristi visoko automatizovan sistem koji ne zahtijeva značajan oprez i zasnovan je na procjeni rizika. Projekat podrazumijeva ulaganje tokom perioda od pet godina za institucionalni razvoj i modernizaciju operativne funkcije Poreske uprave, IT sistem i infrastrukturu i usluge poreskim obveznicima. Na ovaj način se stvaraju uslovi da se kroz dobre usluge poveća kooperativnost obveznika u izvršavanju poreskih obaveza, a da se mjere preduzimaju u skladu sa dobrim automatizovanim sistemom za procjenu rizika, te se na taj način smanjuje broj administrativnih postupaka i istovremeno povećava efikasnost poreskog organa uz smanjenje troškova poreskog postupke.

U okviru kredita Svjetske banke će se realizovati i projekta Elektronske fiskalizacije kojim će se obezbijediti prenos podataka sa uređaja za naplatu koji koriste poreski obveznici na server Poreske uprave. Ovaj sistem podrazumijeva prenos podataka u realnom vremenu o svakoj transakciji u prometu dobara i usluga, čime se stiče potpuni uvid u ostvarene prihode i obračunate poreske obaveze od strane obveznika. Cilj ovog projekta je centralizovani uvid u postupak izdavanja računa

za izvršene prodaje i obračunavanje poreskih obaveza, čime se stiče moćan alat za suzbijanje nelegalnog poslovanja naročito kod prometa roba i usluga.

Poreski sistem će se i dalje prilagođavati u cilju potpunog usklađivanja sa pravnom tekovinom EU, te u januaru 2018. godine počinje da se realizuje Projekat koji će proizvesti kompleksan set rezultata za rješavanje predpristupnih zahtjeva iz Poglavlja 16 – Oporezivanje, a koji se finasira iz Evropskog fonda IPA 2014. Cilj ovog projekta je poboljšanje uslova za administrativnu saradnju i uzajamnu pomoć sa zemljama članicama EU usaglašavanje sa važećim direktivama vezanim za razmjenu informacija iz poreske oblasti, te formiranje centralne kancelarije za vezu u cilju automatske razmjene informacija u skladu sa Direktivama Evropske unije koje regulišu oblast automatske razmjene informacija – DAK 1,2,3,4.

2.3 Strukturne reforme

Reformske aktivnosti usmjerene na unapređenje poslovnog ambijenta rezultirale su napretkom Crne Gore u posljednjem Izvještaju o lakoći poslovanja (Doing Business 2018 – za period jun 2016. godine - jun 2017. godine) u kojem je Crna Gora zauzela 42. mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja i time, u poređenju sa prošlogodišnjim revidiranim Izvještajem (period jun 2015. godine - jun 2016. godine), ostvarila napredak za 9 mjesta.

U okviru izvještaja Svjetskog ekonomskog foruma o indeksu globalne konkurentnosti 2017-2018, Crna Gora je zauzela 77. mjesto od ukupno 137 zemalja, što predstavlja napredak od 5 mjesta u odnosu na prošlogodišnji izvještaj.

U nastojanju Vlade Crne Gore da se poveća stepen konkurentnosti za investicije na međunarodnom tržištu, posebna pažnja posvećena je unapređenju efikasnosti državne administracije, smanjenju troškova administrativnih postupaka i skraćenju dužine njihovog trajanja. Shodno tome, ovi aspekti za kreiranje povoljne klime bili su u fokusu implemeniranih mjera na unapređenju poslovnog ambijenta. S tim u vezi, Vlada Crne Gore na sjednici od 1. juna 2017. godine donijela je Odluku o obrazovanju Savjeta za konkurentnost sa zadatkom da koordinira aktivnosti na planu sprovođenja prioritetnih reformskih mjera definisanih strateškim razvojnim dokumentima, koje su u funkciji otklanjanja ključnih prepreka za veću konkurentnost i brži privredni rast Crne Gore.

U dijelu unapređenja stanja u oblasti izdavanja građevinskih dozvola, polazno opredjeljenje za izradu novog zakona bilo je da se omogući stabilnost i sigurnost sistema, kao neophodnih preduslova za privlačenje investicija. Ovi preduslovi, uz novi sistem izgradnje i korišćenja objekata, koji je Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata znatno unaprijeđen, omogućavaju konkurentnost Crne Gore na investicionom tržištu. Zakonom se ukidaju građevinska i upotrebna dozvola, kao upravni akti na osnovu kojih se vrši izgradnja i upotreba objekta. Zakon je stupio na snagu 14. oktobra 2017. godine.

Važan segment pravaca budućih reformskih aktivnosti ogleda se u tome da se osigura profesionalan i kompetentan kadar, kao i korišćenje elektronske uprave u svakodnevnom radu. Za pristup uslugama na državnom i lokalnom nivou uspostavljen je portal e-Uprave u formi jedinstvene tačke - "sve na jednom mjestu". U cilju unapređenja usluga dostupnih na ovom portal, kontinuirano se radi na obezbjeđivanju što većeg broja usluga koji će biti dostupni građanima i privredi. Shodno tome, ukupan broj e-usluga na portalu e-uprave je 249, a pruža ih 31 institucija, i to: 113 e-usluga su informativnog tipa i 136 e-usluga su elektronskog tipa. Od toga je 135 usluga za fizička lica, 92 usluga je za pravna lica a 22 usluge su za upravu. Kako bismo stvorili moderniju i efikasniju državnu administraciju do kraja godine planira se uključanje više institucija na Portal e-Uprave i samim tim povećanje broj elektronskih usluga. Takođe, izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj upravi predviđeno je uključivanje servisa lokalne samouprave na portal e-Uprave i planirane su aktivnosti na tehničkim i drugim preduslovima za objavljivanje/pružanje ovih usluga.

Realizaciju aktivnosti na pojednostavljenju postupka registracije preduzeća Ministarstvo finansija je započelo još 2012. godine kada je preko Portala e-Uprave omogućeno elektronsko podnošenje zahtjeva za registraciju novih privrednih subjekata, čime je zamijenjen dolazak na šaltere i čekanje redova. Takođe, u skladu sa Zakonom o privrednim društvima, Ministarstvo finansija je pripremio Upustvo o radu Centralnog registra privrednih subjekata i obrascima za upis ("Sl. List CG", br. 20/12 od 12.04.2012. godine) kojim je uvedena mogućnost elektronskog podnošenja dokumentacije. Dalje aktivnosti imaju za cilj uvođenje pune elektronske registracije, postupka koji će biti brz i jednostavan i u tom smislu su od strane Ministarstva finansija inicirane izmjene u Zakonu o privrednim društvima koji uređuje rad Centralnog registra privrednih subjekata (CRPS). Završen je postupak javne rasprave i Zakon je u fazi usaglašavanja sa resornim institucijama.

Uz čitav set zakona i strateških rješenja koje je Crna Gora donijela u oblasti razvoja informacionog društva, usaglašenih s evropskim standardima, s akcentom na Strategiju razvoja informacionog društva do 2020, intenzivirane su aktivnosti na planu njihove implementacije. U vezi s tim definišu se akcioni planovi na godišnjem nivou.

U dijelu regulatornih reformi, nastavljena je kontinuirana primjena Analize procjene uticaja propisa (RIA) sa ciljem kreiranja preduslova da se ne stvaraju nove barijere u propisima. S tim u vezi, od formalnog uvođenja RIA-e u crnogorski regulatorni sistem 1. januara 2012. do 1. decembra 2017. god, Ministarstvo finansija je dalo preko 2,000 mišljenja na predloge akata i prateće obrasce Izvještaja o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa, s aspekta implikacija na poslovni ambijent i uticaja na budžet države.

U dijelu implementacije preporuka „Giljotine propisa“ nastavljena je implementacija preporuka gdje je stepen realizacije, od prvog usvojenog Akcionog plana (maj 2012.) do 31. septembra 2017. godine iznosio 1.231 od ukupno prihvaćenih 1.446 preporuka, što predstavlja stepen ispunjenja od 85.13%. U pitanju je projekat koji se odnosi na sveobuhvatnu analizu Crnogorskih propisa, sa aspekta pojednostavljenja administrativnih procedura, unapređenja poslovnog ambijenta, kao i bržeg i kvalitetnijeg ostvarivanja prava građana pred organima državne uprave. Specifičnost crnogorske Giljotine propisa, u odnosi na zemlje regiona, je sveobuhvatnost, jer pored niza privrednih propisa i standarda, tiče se i reformu prekršajnog sistema, inspeksijske procedure i ujednačavanje upravnog postupanja. Planirano je da se projekat završi do kraja 2018. godine.

U okviru reforme javnog sektora, novembra 2016. je formirano Ministarstvo javne uprave, objedinjavanjem resora državne uprave, lokalne samouprave, elektronske uprave i informacione bezbjednosti. Misija Ministarstva je definisana Strategijom reforme javne uprave do 2020, usvojenom u julu 2016. godine, s ciljem stvaranja efikasne i servisno opredijeljene uprave, kroz unapređenje povjerenja građana u kvalitet usluga koje im se nude. Novi sistem organizacije na centralnom i lokalnom nivou obezbjeđuje njegovo efikasnije funkcionisanje u skladu s kapacitetima i potrebama stanovništva, što će doprinijeti valorizaciji resursa i realizaciji strateških razvojnih politika Crne Gore. U dijelu unapređenja dijaloga javne uprave s civilnim sektorom akcenat je na socijalnom partnerstvu kao podsticaju neophodnih reformi.

U okviru aktivnosti na daljem unaprjeđenju poslovnog ambijenta na državnom i lokalnom nivou, Ministarstvo finansija je u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i uz finansijsku podršku ambasade Velike Britanije u prethodnom periodu intenzivno radilo na implementaciji projekta „Uprava po mjeri građana i biznisa.“ Projekat je imao za cilj dapokrene javni dijalog putem kojeg građani, poslovna zajednica, akademska zajednica, nevladine organizacije i ukupna zainteresovana javnost imaju mogućnost da ukažu državnoj i lokalnoj administraciji na probleme sa kojima se građani i poslovni subjekti u Crnoj Gori susrijeću u ostvarivanju svojih prava i obavljanju poslovnih aktivnosti. Tokom druge faze projekta pokrenut je dijalog o konkretnim biznis barijerama putem

portala www.bezbarijera.me, kroz kampanju „Bez barijera. Da posao ne stoji!“. Zainteresovana javnost je u periodu od novembra 2015. godine do marta 2016. godine uz moderaciju od strane nezavisnih stručnjaka, preko ovog portala imala mogućnost da ukaže na konkretne nedostatke u regulatornom okviru i administrativnim procedurama.

U cilju unapređenja poslovnog ambijenta na lokalnom nivou, Crna Gora je u maju 2016. godine pristupila Programu sertifikacije opština po mjeri privrede u jugoistočnoj Evropi (BFC SEE). Program sertifikacije daje opštinama jasne smjernice o tome kako da kreiraju dobru poslovnu klimu i uvedu međunarodno priznate standarde efikasne i transparentne lokalne administracije. Program sertifikacije je prilika lokalnim samoupravama da unaprijede poslovnu klimu u skladu sa najboljom praksom regiona i zemalja Evropske Unije, kao i šansa za bolje pozicioniranje na investicionoj mapi i unaprijeđenje konkurentnosti.

U cilju rješavanja problema nelikvidnosti, u aprilu 2015. godine stupio je na snagu Zakon o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama, koji ima za cilj podsticanje oporavka dužnika, odnosno korisnika hipotekarnih kredita u finansijskim teškoćama restrukturiranjem dugova, očuvanje stabilnosti finansijskog sistema i omogućavanje pristupa novim sredstvima finansiranja radi stimulisanja ekonomskog oporavka i rasta. Navedeno podrazumijeva rješavanje problema privrednih subjekata čija je privredna aktivnost ekonomski održiva, a koji, zbog nedostatka likvidnih sredstava, kasne sa otplatom kredita. Stoga je ocijenjeno neophodnim da se iznađe odgovarajuće rješenje za restrukturiranje dugova privrednih subjekata čiji su krediti klasifikovani u kategoriju „B“ i „C“. Predloženi zakon se zasniva na konceptu dobrovoljnosti učesnika u restrukturiranju. Dužnici i njihovi povjerioci dobrovoljno učestvuju u pregovaranju o dugu sa ciljem postizanja rješenja na obostrano zadovoljstvo. U cilju daljeg pojednostavljenja administrativnih procedura, postupka dobrovoljnog finansijskog restrukturiranja i, na taj način, obezbjeđivanjem klijentima uštede vremena i sredstava, pristupilo se izmjenama predmetnog zakona, koji se stupio na snagu 22. juna 2017. godine.

2.4 Reforma pravosudnog sistema

Proces reforme pravosudnog sistema jedan je od najznačajnijih procesa koji se u posljednjoj deceniji odvija u Crnoj Gori.

Usvajanjem Strategije reforme pravosuđa 2014-2018. otvara se nova etapa u sprovođenju reformskih aktivnosti usmjerenih ka daljem razvoju pravosudnog sistema u Crnoj Gori, u cilju efikasnijeg ostvarivanja i zaštite prava i sloboda građana. Strategija daje smjernice za pripremu pravosudnih institucija i nosilaca pravosudnih funkcija za izazove koje članstvo u Evropskoj Uniji nosi sa sobom. Reformske aktivnosti će u narednom periodu biti usmjerene ka ostvarivanju nekoliko strateških ciljeva, a to su: dalje jačanje nezavisnosti, nepristrasnosti i odgovornosti pravosuđa, koji ostaju prioritet Crne Gore u procesu evropskih integracija. Veći nivo efikasnosti pravosudnog sistema unaprijediće kvalitet poštovanja ljudskih prava i vladavine prava. Reformski procesi doprinijeće i unapređenju međunarodne i regionalne pravosudne saradnje i daljoj izgradnji kapaciteta pravosudnih institucija.

Reforma građanskog zakonodavstva, od 2012. godine, obuhvatila je, kao najvažnije, usvajanje izmjena i dopuna niza zakona kao što su: Zakon o parničnom postupku, Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o izvršenju i obezbjeđenju, Zakon o javnim izvršiteljima itd. U skladu sa strateškim ciljem Crne Gore - ulaskom u Evropsku uniju, prilikom izrade novih propisa, velika pažnja je posvećena usaglašavanju sa relevantnim propisima Evropske unije. Takođe, kad je u pitanju povećanje efikasnosti sistema izvršenja, ubrzanje postupka i smanjenje broja zaostalih predmeta, stvoren je normativni okvir, koji će imati uticaja i na unapređenje poslovnog ambijenta, stvaranja

uslova za eliminisanje poslovnih barijera i u konačnom, poboljšati poziciju Crne Gore u međunarodnoj investicionoj javnosti.

Reforma krivičnog zakonodavstva, od 2012.godine, obuhvatila je usvajanje izmjena i dopuna zakona: Zakonika o krivičnom postupku, Krivičnog zakonika, Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela, Zakona o postupanju prema maloljetenicima u krivičnom postupku i dr. Sa promjenama u ekonomskim, političkim i opštedruštvenim okolnostima dolazi do novih oblika društveno opasnih ponašanja, što je uslovilo uvođenje novih krivičnih djela, izostavljanje pojedinih već postojećih krivičnih djela, uvođenje novih krivičnih sankcija i drugačije propisivanje kazni za pojedina krivična djela.

Jedan od glavnih izazova reforme pravosudnog sistema Crne Gore u predstojećem periodu biće razvoj, prilagođavanje i osposobljavanje pravosudnih institucija za djelovanje u pravnom sistemu Evropske Unije. U periodu pristupnih pregovora koji se ujedno poklapa sa periodom implementacije Strategije reforme pravosuđa, sve pravosudne institucije i pravosudne profesije treba da sprovedu posljednje pripreme za neposrednu primjenu prava EU.

2.5 Privatizacija

Proces privatizacije u Crnoj Gori se sprovodi u skladu sa Ekonomskom politikom Crne Gore čiji se osnovni cilj ogleda u većem privrednom rastu, obezbjeđivanju novih radnih mjesta i zapošljavanju, povećanju investicija i izvoza i stvaranju osnova za veća primanja i rast životnog standarda stanovništva, uz povećanje konkurentnosti crnogorske privrede. Proces privatizacije je u završnoj fazi. Od početka 1999. godine privatizovano je preko 90% preduzeća u kojima je vlasnik bila država ili je država imala većinsko vlasništvo u akcijskom kapitalu, uključujući 100% u sektoru bankarstva, telekomunikacija i distribucije nafte. Najveći dio preostalih preduzeća koja nijesu privatizovana su od strateškog značaja za crnogorsku privredu u oblastima energetike, transporta i turizma.

U periodu od 2012. godine je obavljeno više privatizacija. Privatizacija kompanija, kroz prodaju imovine ili akcija u državnom vlasništvu, je sprovedena u oblastima transporta, mliječne, hemijske i drvne industrije, proizvodnje duvana i turističkim kapacitetima.

Pored privatizacije imovine i akcija u državnom vlasništvu, Vlada je zaključila dva ugovora u turističkoj oblasti o dugoročnom zakupu sa renomiranim investitorima. Ugovor o dugogodišnjem zakupu bivše vojne kasarne „Orjenski bataljon“ Kumbor, Herceg Novi je potpisan 10. jula 2012. godine sa državnim naftnom kompanijom iz Azerbejdžana (SOCAR). Investicioni program predviđa ukupna investiciona ulaganja u iznosu od 258.077.000 € za prvih 8 godina zakupa, u cilju pretvaranja u luksuznu lifestyle destinaciju svjetske klase „Portonovi“. Rizort će sadržati arhitektonske i funkcionalne elemente po kojima će Portonovi biti prepoznatljiv kao unikatna mediteranska destinacija, pod menadžmentom „One & Only and Henri Chenot“, donoseći investiciju od oko 650 miliona eura. Ugovor o dugoročnom zakupu lokaliteta Lastavica sa ostrvom „Mamula“, Herceg Novi, je potpisan 23. februara 2015. godine sa kompanijom Orascom Development Holding. Ugovor predviđa rekonstrukciju ostva „Mamula“ i konverziju u unikatni hotel muzej, kategorije 5*.

Imajući u vidu uspjeh projekata privatno javnog partnerstva u zemljama članicama EU kao i nedostatak budžetskih sredstava za infrastrukturne projekte, Vlada Crne Gore je odlučila da intenzivnije koristi model privatno javnog partnerstva (npr. u sektorima zdravstva i obrazovanja, transporta, energetike, turizma, sa akcentom na valorizaciju atraktivnih lokacija u priobalnom i sjevernom području Crne Gore.)

2.6 Investicioni ambijent

Prepoznajući investicionu politiku kao jedan od ključnih elemenata za razvoj i unapređenje ekonomije zemlje, Crna Gora je kao primarni cilj ekonomske politike definisala povećanje konkurentnosti uz primjenu strukturnih reformi i razvoj infrastrukture, što će doprinijeti stvaranju uslova za veći priliv domaćih i stranih investicija. Potencijal za rast ekonomije prepoznat je u sektorima turizma, energetike, saobraćaja, poljoprivrede i proizvodne industrije, koji su identifikovani kao strateški prioriteti razvoja Crne Gore.

U 2017. godini se nastavio trend priliva SDI, pa je tako tokom prvih devet mjeseci neto priliv stranih direktnih investicija iznosio 311,7 miliona eura, što predstavlja povećanje od 10,6% u poređenju sa istim periodom prethodne godine. Posmatrajući strukturu priliva SDI u periodu 2010-2016. god. najviše ulaganja je u obliku interkompanijskog duga i u kompanije i preduzeća (sa učešćem od po 31,2% i 31,6% ukupnog priliva SDI), zatim slijedi ulaganje u oblast nekretnina (učešće oko 30%). Sa pozitivnim trendom kretanja stranih direktnih investicija u Crnoj Gori imamo potencijal da se fleksibilno uklapamo u svjetske trendove kretanja stranih direktnih investicija, a investicije mogu imati veliki uticaj na privredni rast i uspostavljanje makroekonomske stabilnosti.

U cilju privlačenja novih investicija i unapređenja poslovnog ambijenta, 16. oktobra 2014. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o stranim investicijama. ("Službeni list CG", 45/14). Izmjenama i dopunama navedenog Zakona dodatno je pojašnjen termin stranog investitora i unapređen investicioni ambijent ukidanjem ograničenja za ulaganje u privredno društvo koje se bavi proizvodnjom i prometom naoružanja i vojne opreme. Stranim investitorima je obezbijedjen nacionalni tretman, što znači da imaju isti status kao i domaći investitori i omogućeno im je da investiraju u bilo koju oblast industrije i slobodno prenose finansijska sredstva, imovinu i ostala dobra, uključujući dobiti i dividende. Unaprijedjen je sistem zaštite investitora odredbom Zakona kojom se definiše da imovina stranog investitora ne može biti predmet eksproprijacije, osim kad je Zakonom utvrđen javni interes, uz naknadu u skladu sa Zakonom.

Vlada Crne Gore je, svjesna potrebe za unapređenjem crnogorskog investicionog ambijenta, usvojila Uredbu o podsticanju direktnih investicija („Službeni list Crne Gore“, broj 80/15), 31. decembra 2015. godine, a koja definiše novi paket podsticajnih mjera namijenjen domaćim i stranim investitorima. Na osnovu deset kriterijuma propisanih Uredbom, investitor ima mogućnost dodjele direktnih finansijskih sredstava za investicione projekte pozicionirane u Glavnom gradu i u južnom regionu, minimalne vrijednosti 500.000€, kojim obezbjeđuje otvaranje minimum 20 novih radnih mjesta, a u centralnom i sjevernom regionu min 250.000€ i min 10 novih radnih mjesta. Investitori po osnovu ulaganja ostvaruju pravo na podsticaje u vrijednosti od 3.000€ do 10.000€ po novom radnim mjestu. Za kapitalne investicije veće od 10 miliona €, koji otvaraju najmanje 50 novih radnih mjesta, podsticaji se mogu dodijeliti u visini do 17% vrijednosti investicije. Uredba takođe predviđa mogućnost refundacije troškova za izgradnju infrastrukture neophodne za realizaciju investicionog projekta. Pomenuti akt teži privlačenju novih investitora, povećanju zaposlenosti, naročito u manje razvijenim područjima Crne Gore, kao i smanjenju regionalnih razlika.

Vlada Crne Gore je 17. novembra 2016. godine usvojila inoviranu verziju Uredbe o biznis zonama ("Službeni list CG", br. 20/11 i 20/15") na sjednici 17. novembra 2016. godine. Inoviranom Uredbom o biznis zonama definisan je model osnivanja, uspostavljanja i upravljanja zonama, njihova klasifikacija prema strateškom značaju, način uređenja zone, pojam korisnika biznis zone, način ulaska u zonu, kao i olakšice koje mogu koristiti potencijalni korisnici biznis zone. Do sada, biznis zone od lokalnog značaja su proglašene od strane devet lokalnih samouprava u Crnoj Gori, pa samim tim investitori imaju priliku da ulažu pod povoljnim uslovima u Beranama, Bijelom Polju, Kolašinu, Mojkovcu, Nikšiću, Cetinju, Ulcinju, Podgorici i Rožajama. Od strane Ministarstva ekonomije pripremljen je i poseban vodič sa pojedinačno predstavljanim biznis zonama, njihovim

lokacijama, kapacitetima i olakšicama, a sve neophodne informacije dostupne su u Direkciji za investicije Ministarstva ekonomije, kao i na web stranici www.bizniszona.me.

Biznis zona predstavlja jedinstven entitet na području lokalne samouprave, dijelom ili u potpunosti infrastrukturno opremljen, a koji potencijalnim investitorima pored zajedničkog prostora i infrastrukture pruža dodatne poreske i administrativne olakšice sa državnog i lokalnog nivoa. Uredbom o biznis zonama korisnicu su oslobođeni plaćanja obaveznog socijalnog osiguranja na zarade zaposlenih, doprinosa za Fond rada i poreza na dohodak fizičkih lica, na period od 5 godina od dana pozicioniranja kapaciteta u biznis zoni. Sa lokalnog nivoa obezbjeđeni su podsticaji u smislu: povoljne cijene zakupa/kupovine zemljišta, oslobađanja ili smanjenja komunalnih naknada, naknada za opremanje građevinskog zemljišta, smanjenje stope poreza na nepokretnosti, oslobađanje prireza poreza na dohodak fizičkih lica i one stop-shop. Uredbom o biznis zonama propisano je da jedinice lokalne samouprave koje imaju proglašene biznis zone, lokalne propise i odluke moraju uskladiti sa odredbama podzakonskog akta do 21. juna 2018. godine, kako bi se biznis zone od lokalnog značaja smatrale funkcionalnim i infrastrukturno prilagođenim budućim korisnicima.

Zakonom o slobodnim zonama ("Službeni list RCG", broj 42/04 i "Službeni list CG", br. 11/07 i 76/08) uređena su pitanja osnivanja slobodnih zona i skladišta, upravljanje i uslovi za obavljanje privrednih djelatnosti u njima, kao i uslovi za prestanak rada zone i skladišta. U cilju dodatnog usaglašavanja sa EU legislativom, 25. juna 2016 godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopuna Zakona o slobodnim zonama, koji je 8. jula 2016 godine stupio na snagu. S obzirom da slobodne zone treba da budu tranzitne i proizvodno orjentisane, navedenim izmjenama i dopunama Zakona su propisane poreske i carinske olakšice za robu koja je unijeta u zonu ili skladište i koja se upotrebljava u cilju njene prerade, aktivnog oplemenjivanja ili se podvrgava uobičajenim oblicima rukovanja. U cilju obezbjeđenja kontrole spoljno-trgovinskog prometa naoružanjem i vojnom opremom, izmjenama i dopunama Zakona o slobodnim zonama je propisano izuzeće navedene robe iz režima slobodnog poslovanja u zoni ili skladištu. Takođe su unaprijeđene odredbe, koje regulišu privredne djelatnosti u smislu njihovog dodatnog usaglašavanja sa ostalim propisima kojima se uređuje zaštita životne sredine i druge vrijednosti od javnog interesa, unaprijeđen je postupak inicijative za osnivanje slobodnih zona i produženi su rokovi za početak rada zone ili skladišta.

2.6.1 Programi podsticaja i olakšica za investitore

U okviru Programa za modernizaciju prerađivačke industrije, preduzećima je na raspolaganju mogućnost smanjenja troškova nabavke opreme kroz subvencionisanje dijela troškova do 20%, odnosno do 20.000 €, koje će u krajnjem dovesti do unapređenja tehnoloških procesa, proizvoda i usluga i povećanja obima i vrijednosti prometa.

Dodatno, u okviru Programa za unapređenje inovativnosti u MSP, preduzeća imaju na raspolaganju podršku u vidu sufinansiranja dijela troškova angažovanja eksternih konsultanata za realizaciju inovativne aktivnosti preduzeća odnosno izradu tehničkih studija i rješenja, uvođenje specijalnih ICT rješenja i softvera u poslovanju, izrade novog dizajn proizvoda i slično, odnosno preduzeća mogu ostvariti finansijsku podršku u visini od 50% ili do 3,500 € bez PDV.

Cilj Programa podsticanja razvoja klastera u Crnoj Gori je finansijska podrška za preduzetnike, mikro, mala i srednja privredna društva koji su dio klastera, kroz ulaganja u materijalnu, nematerijalnu imovinu i operativne troškove poslovanja, radi jačanja kapaciteta klastera i pozicioniranja na domaćem i inostranom tržištu.

Program povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja je da obezbijedi podršku preduzetnicima, malim i srednjim privrednim društvima, naročito iz manje razvijenih opština jedinica lokalne samouprave, da u što

većoj mjeri povećaju svoju konkurentnost prvenstveno kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda za proizvode i podršku za dobijanje akreditacije za ocjenjivanje usaglašenosti.

Podrška je dostupna kroz Uredbu o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica, za pravna lica i preduzetnike koji se odluče da zaposle određene kategorije nezaposlenih lica koji su registrovani kod Zavoda za zapošljavanje Crne Gore od 1. januara 2016. do 31. decembra 2017. godine. Vlada je tokom decembra 2017. godine donijela Uredbu o dopuni Uredbe o subvencijama kojom je produžena njena primjena do 31. decembra 2018. godine. Tokom 2016. godine je 503 poslodavca primjenjivalo Uredbu o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica, za zapošljavanje oko 5.500 zaposlenih.

Program podržanog samozapošljavanja koji se u Crnoj Gori sprovodi od 2008. godine (Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva) namijenjen je nezaposlenim licima, tehnno-ekonomskim viškovima, individualnim poljoprivrednim proizvođačima, preduzetnicima i pravnim licima sa statusom malog preduzeća. Putem ovog programa dodjeljuju se kreditna sredstva pod povoljnijim uslovima od tržišnih, te se za svako novootvoreno radno mjesto može dobiti kredit od 5.000,00 eura. Finansiraju se projekti za najviše tri radna mjesta, dakle maksimalan iznos kredita je 15.000,00 eura. U 2016. godini preduzetnicima i pravnim licima dodijeljeno je 10 kredita, u vrijednosti od 90.000,00€, čijom realizacijom je otvoreno 18 novih radnih mjesta. Pored preduzetnika i pravnih lica, dodijeljeno je i 20 kredita nezaposlenim licima, čijom realizacijom su otvorena 22 nova radna mjesta, u vrijednosti od 110.000,00€. Program samozapošljavanja se nastavlja i tokom 2018. godine.

2.7 Politika konkurencije

U skladu sa odredbama Zakona o zaštiti konkurencije („Sl. list CG“, br.44/12) koji je stupio na snagu 9. oktobra 2012. godine, osnovana je Agencija za zaštitu konkurencije, kao institucija sa javnim ovlaštenjima, koja samostalno i nezavisno obavlja poslove u okviru djelokruga i nadležnosti utvrđenih Zakonom, a koja kroz godišnji izvještaj za svoj rad odgovara Vladi i Skupštini Crne Gore. Agencija je otpočela sa radom danom upisa u Centralni registar privrednih subjekata Poreske uprave (08. februar 2013. godine).

Donošenjem deset (10) podzakonskih akata, koji su stupili na snagu do kraja 2014. godine, u potpunosti je zaokružen zakonodavni okvir, usaglašen u najvećem dijelu sa pravnom tekovinom EU.

U toku su aktivnosti u vezi sa nacrtom Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti konkurencije. Izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti konkurencije pristupilo se sa ciljem formiranja jedinstvenog organa koji bi obavljao poslove vezane za zaštitu konkurencije i državnu pomoć. Naime, predmetnim izmjenama, između ostalog, predviđeno je da se nadležnosti i postupanja Komisije za kontrolu sredstava državne pomoći stavljaju u nadležnost Agencije za zaštitu konkurencije. Na ovaj način će se omogućiti da se poslovi kontrole državne pomoći obavljaju u okviru postojećih institucionalnih rješenja, bez proširenja mreže regulatornih tijela.

Od stupanja na snagu Zakona o zaštiti konkurencije, Agencija za zaštitu konkurencije izdala je ukupno 166 odluka, od čega su 142 odluke vezane za kontrolu koncentracija; 5 odluka vezanih za zloupotrebu dominantnog položaja (od čega su 2 obustave postupka i 3 rješenja kojima je utvrđena povreda); 7 odluka vezanih za zabranjene sporazume (od čega je 1 obustava postupka i 6 rješenja kojima je utvrđena povreda); 12 odluka oizuzeću od zabranjenog sporazuma. Takođe, u periodu od 2012. do 2017. godine, Agencija je, po zahtjevu učesnika na tržištu, te nadležnih državnih institucija i institucija na lokalnom nivou, izdala 127 mišljenja i saopštenja po ovom osnovu.

2.8 Javne nabavke

Crna Gora je jula 2015. godine, predajom ratifikacionih instrumenata postala punopravna članica Sporazuma o vladinim javnim nabavkama (GPA) pri STO (Odluka o pristupanju Crne Gore Sporazumu o vladinim nabavkama „Sl. list CG – međunarodni ugovori“, br. 6 od 29.maja 2015.godine).

Kao zemlja kandidat za članstvo u EU, Crna Gora je preuzela obaveze uspostavljanja efikasnog, transparentnog i održivog sistema javnih nabavki, kroz dalju harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva sa EU standardima. U tokusu aktivnosti na donošenju novog Zakona o javnim nabavkama koji će biti u potpunosti usaglašen sa pravnom tekovinom EU iz 2014. godine.

U cilju unapređenja transparentnosti sistema, Crna Gora je započela aktivnosti na uspostavljanju elektronskog sistema javnih nabavki kroz projekat IPA 2014, vrijednosti 1,65 mil. eura. Izbor ponuđača sa najpovoljnijom ponudom za uspostavljanje elektronskog sistema javnih nabavki očekuje se u drugoj polovini 2018. godine. Ovaj sistem treba da omogućiti potpunu realizaciju postupaka javnih nabavki u elektronskoj formi. Uvođenje elektronskih nabavki će poboljšati efikasnost i transparentnost javnih nabavki i unaprijediti monitoring sistema. Ovo u krajnjem vodi daljem otvaranju tržišta javnih nabavki i boljem upravljanju podacima, radi praćenja ciklusa javnih nabavki.

3 TRGOVINSKE POLITIKE

3.1 Mala i srednja preduzeća

Principi i pravci razvoja preduzetničke politike u Crnoj Gori su definisani Strategijom razvoja malih i srednjih preduzeća za period od 2011-2015. godine (u daljem tekstu Strategija). Realizacija politika razvoja sektora MSP je u nadležnosti velikog broja institucija, privatnog i javnog sektora, i sprovodi se kontinuirano, u skladu sa mjerama Strategije. U okviru Strategije, planirane su sljedeće aktivnosti na daljem unapređenju poslovnog ambijenta u okviru četiridefinisana strateška cilja: poboljšanje poslovnog okruženja, jačanje finansijske podrške, jačanje konkurentnosti MSP i promocija preduzetništva, te podrška početnicima u biznisu – start up.

U skladu sa ciljevima Strategije, ostvareni su sljedeći efekti: ostvaren je napredak u kreiranju povoljnijeg poslovnog okruženja, makroekonomsko okruženje za poslovanje MSP je stabilno i transparentno, unaprijeđena je pozicija Crne Gore na rang listama međunarodnih ekonomskih izvještaja, uspješno su realizovani strateški ciljevi Strategije za razvoj MSP 2011-15 (ostvaren porast broja MSP, zaposlenih u MSP, povećano učešće MSP u ukupnom izvozu, ukupnim investicijama u osnovna sredstva, prometu i bruto dodatoj vrijednosti).

U 2017. godini, u Crnoj Gori je, prema podacima Monstata, bilo 25.991 MSP, što, u odnosu na 21.127 u 2011. godini, čini povećanje od 23,02%. Učešće MSP u ukupnom broju preduzeća u 2017. godini je 99,75%, što se poklapa sa EU prosjekom gdje MSP čine više od 99% ukupnog broja preduzeća. U bruto dodatoj vrijednosti MSP-a učestvuju sa 69%, dok u ukupnom prometu sektor MSP učestvuje sa 78%, i zapošljava preko 75 % od ukupnog broja zaposlenih u Crne Gore u 2017. godini. Većina preduzeća je u sektoru trgovine (30,9%), usluge pružanja smještaja i hrane (12,4%), građevinarstva (10,7%), prerađivačke industrije (8,4%) i saobraćaja (5,1%).

3.2 Trgovina robama

Kao mala zemlja i ekonomija Crna Gora je otvorena za trgovinu robama. Otvorenost Crnogorske privrede međunarodnoj trgovini i njen cilj integracija u svjetsku ekonomiju se reflektuje u odnosu na

njenu trgovinu. U periodu 2012 – 2016. godine zabilježen je rast spoljnotrgovinske razmjene Crne Gore. Dok je izvoz varirao iz godine u godinu, uvoz je bilježio rast od 2013 godine.³

Table 1 - Spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore za period 2012-2016.

u EUR 000

Period		Svijet	Evropa		EU - 28		CEFTA ⁴	
		Vrijednost	Vrijednost	%	Vrijednost	%	Vrijednost	%
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)=(4/3*100)	(6)	(7)=(6/3*100)	(8)	(9)=(8/3*100)
2012	Uvoz	1,820,850	1,584,402	87%	809,886	44%	702,314	39%
	Izvoz	366,896	356,766	97%	189,004	52%	143,667	39%
2013	Uvoz	1,773,352	1,527,887	86%	784,201	44%	687,091	39%
	Izvoz	375,585	360,667	96%	155,791	41%	185,771	49%
2014	Uvoz	1,784,214	1,542,019	86%	816,623	46%	669,580	38%
	Izvoz	333,166	317,674	95%	119,215	36%	151,754	46%
2015	Uvoz	1,841,524	1,523,013	83%	759,771	41%	698,476	38%
	Izvoz	317,172	289,515	91%	113,177	36%	137,483	43%
2016	Uvoz	2,061,688	1,731,954	84%	992,567	48%	627,546	30%
	Izvoz	325,846	290,701	89%	122,376	38%	146,800	45%

Izvor: MONSTAT

U strukturi uvoza (prema SMTK klasifikaciji) 2012. godine najveći udio (20%) je zauzimao uvoz hrane i živih životinja, dok se u 2016. godini najveći dio uvoza (26%) odnosi na mašine i transportne uređaje.

U strukturi izvoza (prema SMTK klasifikaciji) 2012. godine kao i 2016. godine (42% odnosno 27%) najviše su zastupljeni proizvodi svrstani po materijalu (odnosno obojeni metali sa 35,1% ukupnog izvoza u 2012. godine i 19,3% ukupnog izvoza u 2016. godini). U navedenom periodu najveći rast udjela u izvozu imao je sektor sirove materije, sem goriva (15% u 2012, odnosno 22% u 2016. godini).

U posmatranom periodu 2012. -2016. glavni spoljnotrgovinski partneri Crne Gore su Evropska Unija i zemlje CEFTA sporazuma (vidi tabelu 1). Glavni pojedinačni trgovinski partneri su: Srbija, Bosna i Hercegovina, Njemačka, Mađarska i Kina.

3.3. Industrija - Prerađivačka industrija

Industrijski sektor (vađenje rude i kamena, prerađivačka industrija, snabdijevanje električnom energijom i snabdijevanje vodom) u stvaranju nove vrijednosti u crnogorskoj ekonomiji doprinosi sa 10,1% (2016. godine), što ukazuje na nespornan značaj ovog sektora u pogledu zapošljavanja i održivog regionalnog razvoja.

Prerađivačka industrija ostaje po svom obimu najvažniji i najveći industrijski sektor u Crnoj Gori i kao takav ima izuzetan značaj za zaposlenost, BDP i izvoz ukupne ekonomije. Mjereno obimom industrijske proizvodnje, trenutno najznačajnije djelatnosti u strukturi prerađivačke industrije su:

³Zavod za Statistiku Crne Gore (MONSTAT) je nadležna institucija zadužena za proizvodnju i diseminaciju podataka spoljne trgovine robama Crne Gore (EXTRASTAT sistem, usklađen sa regulativama (EC) No 471/2009, (EU) No 92/2010, (EU) No 113/2010, (EU) No 1724/2016, (EU) No 2119/2016, (EU) No 1253/2016). U dokumentima dostavljenim od strane Sekretarijata korišćeni su podaci Comtrade baze podataka Ujedinjenih Nacija (<https://comtrade.un.org/>), kojima MONSTAT dostavlja podatke na mjesečnom nivou. Kako je po metodologiji UN moguće korišćenje drugih trgovinskih sistema, korišćenje druge valute (Američki dolar), kao i nepostojanje u njihovim podacima republike Kosovo* moguće je da dođe do nepodudarnosti u podacima (primjer učešća u izvozu za zemlje CEFTA-e koji se razlikuje upravo za vrijednost izvoza prema Kosovu).

Sporazum o izmjenama i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini - CEFTA 2006

podsektor proizvodnje farmaceutskih proizvoda i preparata, proizvodnja osnovnih metala i proizvodnja metalnih proizvoda i proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duvanskih proizvoda. Takođe, prerađivačka industrija je najznačajnija u pogledu zapošljavanja. Najveći broj zaposlenih lica u prerađivačkoj industriji zaposleni su u podsektorima: proizvodnja osnovnih metala, proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja, popravka i montaža mašina i opreme, proizvodnja prehrambenih proizvoda i prerada drveta i proizvodi od drveta, plute i slame. Kao i u slučaju zaposlenosti, sektor prerađivačke industrije ostvaruje najveće ušesće u izvozu ukupne industrije, gdje najveći udio u strukturi izvoza ostvaruju podsektori proizvodnje osnovnih metala, proizvodnja prehrambenih proizvoda, proizvodnja pića, kao i podsektor prerade drveta i proizvodi od drveta, plute, slame i pruća, osim namještaja.

U cilju kreiranja uslova za povećanje konkurentnosti crnogorske ekonomije, Vlada Crne Gore je 2016. godine usvojila dokument Industrijska politika Crne Gore za period do 2020. godine, u okviru kojeg su definisani prioriteti i mjere za dugoročni razvoj konkurentnosti. Prioriteti se prije svega odnose na podsticanje rasta i razvoja preduzeća zasnovanog na principima efikasnosti i produktivnosti, posebno u prioritetnim sektorima, uspostavljanje preduslova za efikasnije korišćenje raspoloživih resursa, razvoj potrebne infrastrukture i usmjeravanje industrije prema proizvodnji sa većom dodatnom vrijednošću.

3.4 Energetika

Stupanjem na snagu Zakona o energetici, 28. januara 2016. godine i Zakona o prekograničnoj razmjeni električne energije, 19. jula 2016. godine, u primarnu legislativu je implementiran Treći energetska paket EU, što zajedno sa usklađivanjem podzakonskih akata, čini zaokružen pravno - regulatorni okvir i predstavlja krupan korak ka zaživljavanju tržišta i jačanju tržišne orijentacije u organizovanju i funkcionisanju energetskog sektora.

Zakonom o energetici je propisana je obaveza integracije tržišta električne energije Crne Gore u regionalno i evropsko tržište, kao i da se organizovanje, upravljanje, funkcionisanje i razvoj tržišta električne energije vrši na način kojim se obezbjeđuje sigurnost snabdijevanja, pouzdanost i kvalitet usluga, po cijenama koje odražavaju kretanje cijena na tržištu i/ili su rezultat transparentnih tenderskih postupaka. Potpuno otvaranje tržišta električne energije je osnovna pretpostavka na kojoj se zasniva planiranje razvoja sektora električne energije u Strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine.

Od 1. januara 2015. godine, svi kupci električne energije su postali kvalifikovani kupci, što znači da su i domaćinstva stekla pravo da biraju svog snabdjevača električnom energijom.

Cijene električne energije formiraju se slobodno na organizovanom tržištu ili ugovorom između prodavca i kupca. Zakonom o energetici predviđena su ograničenja rasta cijena za domaćinstva i male kupce, na način da se do pojave likvidnog tržišta te cijene ne mogu povećavati iznad ponderisane cijene ostvarene u prethodnoj godini i fjučersa za narednu godinu na referentnoj berzi.

Tržište električne energije u Crnoj Gori sastoji se od veleprodajnog i maloprodajnog tržišta. Učesnici veleprodajnog tržišta su proizvođači, trgovci, snabdjevači i kupci - samosnabdjevači, kao i operator prenosnog sistema i operator distributivnog sistema kada kupuju energiju za pokrivanje gubitaka u svojim sistemima, dok su učesnici maloprodajnog tržišta snabdjevači i krajnji kupci (potrošači na svim naponskim nivoima).

Na veleprodajnom tržištu električne energije je u 2016. godini je bilo 36 učesnika na tržištu. Važan segment veleprodajnog tržišta električne energije predstavlja dodjela raspoloživih prenosnih kapaciteta na interkonektorima (međusistemi vodovi), koja se odvija putem aukcija koje već

nekoliko godina na području jugoistočne Evrope organizuje Kancelarija za koordinisane aukcije u jugoistočnoj Evropi (SEE CAO).

U cilju stvaranja uslova za efikasno funkcionisanje transparentnog kratkoročnog tržišta električne energije na nacionalnom i regionalnom nivou, osnovana je avgusta 2017. godine Berza električne energije DOO.

U 2016. godini je završeno izdvajanje operatora distributivnog sistema iz vertikalno integrisanog elektroprivrednog preduzeća (EPCG) i formiranje posebnog pravnog subjekta DOO Crnogorski elektrodistributivni sistem (CEDIS), što je veoma bitan faktor za pojavu novih snabdjevača, odnosno za zaživljavanje i razvoj maloprodajnog tržišta.

Obezbjedjivanje dovoljnih količina električne energije, koje omogućavaju komforan život građana i nesmetan rad i razvoj privrednih subjekata, uz postizanje najpovoljnijih cijena i zadovoljavajući nivo kvaliteta pruženih usluga, jedan je od opštih ciljeva ekonomskog, a samim tim i energetskog razvoja Crne Gore. U tom cilju, u prethodnom period, Vlada je zaključila 34 ugovora o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana. Ugovorima je predviđena izgradnja 53 male hidroelektrane, ukupne instalisane snage oko 94 MW i planirane godišnje proizvodnje oko 310 GWh. Vezano za pomenuto predviđena je okvirna vrijednost investicija od 138 mil.€.

Na osnovu potpisanih ugovora, biće izgrađena još jedna vjetroelektrane (VE) Možura Ulcinj sa planiranom godišnjom proizvodnjom od oko 90 GWh. Druga VE Krnovo je završena, za istu je izdata upotrebna dozvola i otpočela je sa komercijalnim radom sa proizvodnjom od oko 180 GWh.

Poseban impuls razvoju energetike Crne Gore, ali i regiona, daje podmorski kabal kojim će se vršiti prenos električne energije iz Jugoistočne Evrope prema Italiji, te dalje ka Evropskoj uniji. Ovaj projekat je značajan ne samo kao energetska veza Crne Gore i Evropske unije, već i sa aspekta sigurnosti snabdijevanja energijom i razvoja regiona u cjelini.

Što se tiče tržišta gasa, Vlada Crne Gore je krajem 2013. godine imenovala Montenegro Bonus d.o.o. za operatora prenosnog sistema gasa, iako gasna infrastruktura još uvijek ne postoji u Crnoj Gori. Nakon imenovanja Montenegro Bonus sprovodi brojne aktivnosti koje se odnose na omogućavanje gasifikacije Crne Gore, a tokom 2015. godine su se aktivnosti realizovale u dva pravca:

- stvaranje neophodnih preduslova za realizaciju projekta Jonsko-jadranskog gasovoda, i
- učešće u realizaciji ostalih projekata koji za krajnji cilj imaju gasifikaciju Crne Gore.

3.5 Mineralni resursi

Mineralne sirovine su prirodna bogatstva koja su državna imovina, čije se korišćenje sprovodi pod uslovima i na način predviđen Zakom o rudarstvu ("Sl. list CG", br. 65/08, 74/10, 41/11), Zakonom o geološkim istraživanjima ("Sl. list RCG", br. 28/93, 27/94, 42/94, "Sl. list CG", br. 26/07, 28/11) i Zakonom o koncesijama („Sl. list CG“, br. 08/09).

Mineralne sirovine predstavljaju osnovu na kojoj se planira razvoj svakog savremenog društva. Značaj geoloških istraživanja i otkrivanja novih ležišta mineralnih sirovina je ogroman, jer sa otkrivanjem novih ekonomski isplativih ležišta jača rudarski sektor, a samim tim i industrija i ostale grane privrede. Izuzetno je važna saradnja između vladinih institucija i kompanija koje ulažu značajna materijalna sredstva u procese geoloških istraživanja i eksploatacije mineralnih resursa.

U Crnoj Gori značajno mjesto imaju energetske mineralne sirovine, prije svega ugalj, a u narednom periodu za očekivati je i nafta i gas. Zatim, slijede metalne sirovine kao što su crveni boksiti, rude

bakra sa pratećim plemenitim metalima zlatom i srebrom, rude olova i cinka, koje uz osnovne metale sadrže i perspektivne količine pratećih, kao što su srebro, zlato, bakar, bizmut i kadmijum, rude žive, rude hroma i titana, te rude gvožđa. Pored navedenih, Crne Gora ima više vrsta nemetaličnih mineralnih sirovina i izuzetno značajnih rezervi (arhitektonski ili ukrasni građevinski kamen, tehničko-građevinski kamen, šljunak i pijesak glacijalnog porijekla, bigar, bentoniti, opekarske gline, cementni laporac, bijeli boksiti, dolomiti, bariti, kvarcni pijesak, rožnaci, gips, morska so). Crna Gora ima znatan broj ležišta podzemnih voda među kojima su i mineralne vode, a koje su u nadležnosti Uprave za vode.

Na teritoriji Crne Gore, do sada, je utvrđeno 26 vrsta mineralnih sirovina. Od toga se danas, na osnovu koncesija, eksploatiše 6 (mrkolignitni ugalj, mrki ugalj, ruda crvenog boksita, ruda olova i cinka, arhitektonski ili ukrasni kamen i tehničko-građevinski kamen), a u prethodnom periodu eksploatisano je 9 (cementne sirovine laporac i tuf – Pljevlja, ruda barita – Pljevlja, opekarske gline – Pljevlja, Berane, Bijelo Polje, Kolašin, Danilovgrad i Tivat, bentoniti – Bar (Crmnica), bigar (sig) – Šavnik, ruda bijelih boksita – Prijestonica Cetinje, šljunak i pijesak glacijalnog porijekla - Žabljak i morska so – Ulcinj), dok 10 vrsta mineralnih sirovina nije bilo u eksploataciji (treset, nafta i gas, rude žive, rude hroma i titana, rude gvožđa, rude bakra, dolomiti, kvarcni pijesak, rožnaci i gips).

Dosadašnjim geološkim istraživanjima utvrđene su rezerve raspoloživih mineralnih sirovina na različitim nivoima, od eksploatacionih do potencijalnih. Osim četiri mineralne sirovine (morska so, mineralne vode, podzemne vode i šljunak i pijesak iz vodotoka), koje spadaju u obnovljive, ostale su neobnovljive.

3.5.1 Istraživanje i proizvodnja ugljovodonika u podmorju Crne Gore (nafta i gas)

Rezultati dosadašnjih istraživanja, na kopnu i u podmorju, ukazuju da su objektivno postojali uslovi za formiranje ugljovodonika. Nalaženje nafte i vlažnog gasa u podmorju Crne Gore potvrđuju da su na ovom prostoru zastupljene matične stijene, kao i da je toplotni transformacioni nivo organske materije analogan zoni stvaranja nafte i gasa.

Teritorija Crne Gore podeljena je na blokove (sistem zasnovan na mrežama) veličine 12 minuta Istok-Zapad i 10 minuta Sjever-Jug.

Vlada Crne Gore je na sjednici od 25. decembra 2014. godine donijela Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Službeni list CG“, broj 6/15), kojom se vrši osnivanje Uprave za ugljovodonike, kao samostalnog organa državne uprave.

Uprava za ugljovodonike, u skladu sa članom 7 Zakona o istraživanju i proizvodnji ugljovodonika („Službeni list Crne Gore“, br. 41/10, 62/13) i člana 33b Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. list Crne Gore“, br. 05/12, 25/12, 44/12, 61/12, 20/13, 17/14, 06/15, 80/15), vrši upravne i stručne poslove iz oblasti istraživanja i proizvodnje ugljovodonika.

3.6 Poljoprivreda, ribarstvo i šumarstvo

3.6.1 Poljoprivreda

Poljoprivreda predstavlja jednu od najznačajnijih razvojnih grana u Crnoj Gori. Sektor poljoprivrede ima važnu ulogu u ekonomiji Crne Gore, sa značajnim učešćem u BDP-u, koje je u 2016. godini zajedno sa sektorom šumarstva i ribarstva iznosilo 7,5%. Ukupna bruto vrijednost poljoprivredne proizvodnje u 2016.godini iznosila je 476,4 miliona Eur.

Crnogorsku poljoprivredu karakteriše veliki broj malih, usitnjenih gazdinstava. Prosječna veličina gazdinstva u Crnoj Gori iznosi 4,6 ha i to je glavni razlog nekonkurentnosti malih crnogorskih proizvođača. Prema Popisu poljoprivrede iz 2010. godine ukupan broj gazdinstava iznosio je 48870, na kojima je 98949 lica obavljalo je poljoprivrednu djelatnost. Kako je sektor poljoprivrede najznačajniji sektor za razvoj ruralnih područja Crne Gore, stočarstvo, obzirom na konfiguraciju terena, predstavlja njenu najznačajniju granu. Stočarstvo omogućava da Crna Gora iskoristi manje produktivne površine (pašnjake i livade), koji su dominantni u strukturi ukupne poljoprivredne površine u Crnoj Gori. Biljnu proizvodnju karakteriše veliki broj malih poljoprivrednih gazdinstava koja uzgajaju različite biljne kulture. Povoljni prirodni uslovi omogućavaju uzgoj citrusa i kontinentalnog voća, kao i gotovo svih vrsta povrća.

Imajući u vidu karakteristike crnogorske poljoprivrede, budući pravci razvoja usmjereni su na ostvarenje nekoliko strateških ciljeva, a to su: razvoj ruralnih područja kroz ulaganje u infrastrukturu i rast standarda stanovništva u ruralnim područjima, povećanje produktivnosti i konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, unaprjeđenje standarda kvaliteta poljoprivrednih proizvoda i sistema bezbjednosti hrane, razvoj prerađivačkog sektora, podsticanje udruživanja poljoprivrednih proizvođača, očuvanje biodiverziteta i zaštita životne sredine.

Politika poljoprivrede i ruralnog razvoja Crne Gore usklađena je sa ciljevima i pravcima razvoja definisanim Strategijom razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020. Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja izrađena je sa ciljem adekvatnog definisanja procesa budućih reformi u ovom sektoru. Strategija daje odgovor na izmijenjeno okruženje, uzrokovano spoljašnjim i unutrašnjim faktorima i postavlja osnovu za ispunjavanje predstojećih izazova na putu pristupanja Crne Gore u EU. S obzirom da je Crna Gora zemlja koja je otpočela sa pregovorima za članstvo u EU i otvorila Pregovaračko poglavlje 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj, sastavni dio ovog dokumenta predstavlja i Akcioni plan za usaglašavanje sa pravnom tekovinom EU. Prilikom izrade dokumenta i planiranja preuzimanja obaveza iz EU zakonodavstva, naročito se vodilo računa o obavezama Crne Gore koje proizilaze iz članstva u STO.

Kako bi se ispunili osnovni ciljevi razvoja poljoprivrede u Crnoj Gori, a koji bi kao krajnji efekat trebali da imaju održiv i konkurentan sektor, koji podstiče ravnomjeran ekonomski razvoj u ruralnim područjima, uz održavanje stabilnosti dohodka stanovništva u ruralnim područjima i održavanje stabilnosti u snabdjevanju hranom proizvedene po najvećim standardima bezbjednosti hrane, Crna Gora je nastavila da ulaže u sektor poljoprivrede. Godišnja nacionalna podrška kroz mjere Agrobudžeta je nastavljena i iznos podrške u periodu 2012-2017 je povećan, a ista je usklađena je sa STO Sporazumom o poljoprivredi.

Pored navedenih sredstava koja se finansiraju iz nacionalnih sredstava, Crna Gora je od 2012. godine otpočela sa projektom podrške investicijama na poljoprivrednim gazdinstvima tzv. MIDAS Projekat (Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening) koji se sprovodi sa Svjetskom Bankom, po principu sufinansiranja. U okviru ovog projekta uglavnom su podržavane investicije u izgradnju novih objekata, kupovinu mehanizacije, modernizaciju proizvodnje, a nivo podrške iznosio je 6,47 miliona eura. U nastavku projekta MIDAS, a radi pripreme poljoprivrednih proizvođača za sprovođenje programa ruralnog razvoja (IPARD program - Instrument for Pre-Accession Assistance in Rural Development), ministarstvo, uz podršku Svjetske banke i Evropske unije, sprovodi projekat IPARD like. Kroz dosadašnje sprovođenje projekta pružena je podrška u iznosu 3,6 miliona eura, od čega se 2,7 miliona Eur finansira iz fondova EU.

Crna Gora je neto uvoznica hrane i pokrivenost uvoza izvozom je i dalje na niskom nivou, a u 2016. godini je iznosila 11,4%. U periodu od 2012-2017. godine izvoz je imao neujednačen rast od godine do godine, dok je uvoz i dalje u blagom rastu. Glavni izvozni proizvod je već godinama unazad vino.

Pored vina, rast izvoza se bilježi kod prerađevina od mesa, određenih vrsta voća i povrća, piva, eteričnih ulja i ljekovitog bilja.

Politika poljoprivrede i ruralnog razvoja uključuje nekoliko glavnih elemenata:

- Politika ruralnog razvoja, ima za cilj poboljšanje životnih uslova u ruralnim područjima, životnog standarda poljoprivrednih proizvođača, obezbjeđivanje neophodnih investicija u infrastrukturu i unapređenje procesa proizvodnje, povećanje konkurentnosti domaćih proizvođača i unapređenje prerađivačkih kapaciteta, obezbjeđenje podrške u očuvanju tradicionalnih proizvoda, itd. Kroz mjere ruralnog razvoja istovremeno se radi na jačanju institucionalnih kapaciteta, čiji je osnovni cilj priprema sektora za buduće članstvo u EU i mogućnost korišćenja sredstava iz EU fondova (IPARD).

- Konsolidovana politika domaće podrške, koja se finansira iz nacionalnog budžeta dijeli se na mjere ruralnog razvoja (zeleni boks) i mjere direktne podrške (amber boks). Mjere ruralnog razvoja odnose se na plaćanja usmjerena na investicije na gazdinstvima koje imaju za cilj: unaprjeđenja kvaliteta proizvoda, razvoj organske proizvodnje, diversifikaciju proizvodnje, jačanje prerade na gazdinstvima i dr. Sektori koji se podržavaju kroz mjere direktne podrške su: stočarstvo, proizvodnja mlijeka, žitarice, ratarstvo i duvan. Pored toga postoje i određeni programi vezanih plaćanja u sektoru pčelarstva. Dominantnije učešće ima podrška mjerama ruralnog razvoja. Budući pravci reforme politike direktnih plaćanja, odnosiće se na smanjenje broja mjera koja se tiču vezanih plaćanja i razdvajanja plaćanja od proizvodnje.

- Institucionalni razvoj i implementacija propisa koji su u skladu sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom Evropske unije (EU ZPP), u cilju usklađivanja propisa sa EU politikom. Jačanje administrativnih kapaciteta i izgradnja infrastrukture za prenošenje EU acquis-a u domaće zakonodavstvo je jedan od prioriteta budućeg institucionalnog razvoja.

3.6.2 Ribarstvo

Ribarstvo je u Crnoj Gori viševjekovna privredna grana, zastupljena u ribolovnim područjima morskog priobalja i Skadarskog jezera, koja je od izuzetnog značaja za ekonomski razvoj priobalnih zemalja. Obezbeđuje sredstva za život, radna mjesta i značajan izvor hrane za domaće stanovništvo primorskih zajednica i razvoj lokalnih ekonomija. Osim ekonomske, ribarstvo u Crnoj Gori ima i važnu sociološku i kulturološku ulogu.

U cjelini, sektor ribarstva se može kategorisati kao mali, bez industrijskog ribolova (oko 80% crnogorske ribarske flote koristi alate malog obalnog ribolova) i obavlja se duž obale i na Skadarskom jezeru (slatkovodno ribarstvo).

Crna Gora ima dragocjene, ali neiskorišćene resurse u ovom sektoru, usljed slabe razvijenosti ribolovne flote. Posljednjih godina, ribarstvo učestvuje sa 0,5% u ukupnom BDP-u. Ukupno učešće Crne Gore u izlovu ribe u Jadranu je manje od 1%.

U junu 2015. godine usvojena je Strategija ribarstva Crne Gore 2015-2020 sa Akcionim planom koja daje opšti strateški okvir, identifikujući ključne korake koje Crna Gora namjerava da preduzme kako bi se pripremila za potpuno ispunjavanje svojih obaveza koje proističu iz Zajedničke ribarske politike. Akcioni plan sadrži detaljan pregled aktivnosti kojima će se riješiti aktuelni problem, kao što su vezovi ribarskih plovila, mjesta prvog iskrcaja i prodaje ribe i jačanje zajedničkog djelovanja ribara koje je od presudnog značaja za buduće funkcionisanje ovog sektora u EU. Evropska komisija je dala pozitivno mišljenje na dostavljenu Strategiju i vrlo visoku ocjenu za ostvareni napredak.

Perspektiva razvoja ribolova u Crnoj Gori, u skladu sa strateškim opredjeljenjem 2015/2020, obuhvata modernizaciju ribarske flote, prelazak na selektivnije alate, modernizaciju i povećanje efikasnosti prilikom ulova, dostizanje evropskih standarda u pogledu bezbjednosti hrane, izgradnju i opremanje infrastrukturnih objekata na kopnu za potrebe čuvanja, skladištenja i transportovanja, kao i rješavanje pitanja vezova ribarskih brodova i snabdijevanja gorivom.

Poglavlje 13 – Ribarstvo zvanično je otvoreno 30. juna 2016. godine na Međuvladinoj konferenciji u Briselu. Potpuna usklađenost sa pravnom tekovinom EU u ovom poglavlju biće postignuta najkasnije do dana pristupanja Crne Gore EU.

Mjere podrške razvoja ribarstva odnose se na morsko ribarstvo i marikulturu, kao i na slatkovodno ribarstvo i akvakulturu. Konkretno mjere podrške ribarstvu podrazumijevaju modernizaciju profesionalne ribolovne flote, odnosno kofinansiranje profesionalnih ribara u troškovima opremanja, rekonstrukcije, adaptacije, zamjene pogonskih generatora i nabavke opreme za ribolov, zamjene ribolovne opreme za povećanje efikasnosti prilikom ulova, odnosno prelaska na selektivnije alate. Podrška poboljšanju konkurentnosti i efikasnosti sektora marikulture odnosi se na sufinansiranje uzgajivača ribe i školjaka za rekonstrukciju uzgajališta, izgradnju ili rekonstrukciju objekata za skladištenje hrane i skladištenje opreme, nabavku opreme za automatizaciju procesa uzgoja, nabavku opreme za poboljšanje higijene u pogledu bezbjednosti hrane i plasiranja proizvoda uzgoja na tržište.

Crna Gora je članica Generalna komisije za ribarstvo u Mediteranu (GFCM) i u proceduri je za pristupanje Međunarodna komisija za očuvanje atlanske tune (ICCAT).

Politika Crne Gore u oblasti ribarstva vrlo je posvećena zaštiti morskih resursa i uspostavljanju sistema koji je zasnovan na održivom ribolovu, zaštiti morskog biodiverziteta i suzbijanju nezakonitog neprijavljenog i neregulisanog ribolova (NNN ribolov). Stoga apsolutno podržavamo ukidanje subvencija koje podržavaju NNN ribolov i negativno utiču na već prelovljene riblje resurse. Ipak, imajući u vidu da Crna Gora, uslijed zastarjele flote, ima slabo razvijen sektor ribarstva, očekujemo da će specifičnosti pojedinačnih zemalja biti uzete u obzir tokom budućih pregovora i prilikom donošenja odluka. Iz istog razloga, Crna Gora će nastaviti da ulaže u postojeću ribolovnu flotu, ali uz stalno prisutnu svjesnost o značaju održivog ribolova i zaštite morskih resursa.

3.6.3 Šumarstvo

Prema podacima Nacionalne inventure šuma iz 2012. Godine Crna Gora je jedna od najšumovitijih država, gdje 59,5% države čine šume, a 9,9% čini šumsko zemljište. Šume i šumsko zemljište pokrivaju 69,4 % ukupne teritorije države, što svrstava Crnu Goru na drugo mjesto po šumovitosti u Evropi, odmah iza Finske. Šumarstvo je važna privredna grana u Crnoj Gori, naročito u ruralnim područjima gdje stanovništvo u velikom broju na neki način zavisi od ovog prirodnog resursa. U ukupnom BDP-u Crne Gore učestvuje sa 2%.

Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva sa Akcionim planom usvojena je 2014. godine, u kome su date smjernice na koji način unaprijediti i valorizovati ovaj važni prirodni resurs. U 2017. godini je započeto sa reformom organizacije i sistema gazdovanja šumama uz saradnju sa međunarodnim ekspertima i očekuje se da novi koncept otpočne sa realizacijom u 2018. godini.

3.7 Carinske sistem

Crnogorski carinski sistem uređen je Carinskim zakonom ("Sl. list CG", broj 62/13), Zakonom o Carinskoj tarifi ("Sl. list CG", broj 28/12) i Zakonom o carinskoj službi („Sl. list CG”, broj 3/16), kao i podzakonskim propisima za implementaciju navedenih Zakona.

Za carinsku politiku nadležno je Ministarstvo finansija, dok je za sprovođenje carinske politike nadležna Uprava carina, nad kojom nadzor vrši Ministarstvo finansija.

Prilikom stavljanja robe u slobodan promet obveznik je dužan da plati carinski dug u koji su uključeni carina, porez na dodatu vrijednosti i akcizu, ukoliko se uvozi akcizna roba. Na zahtjev učesnika u carinskom postupku, roba se može cariniti van radnog vremena i/ili van službenih prostorija.

Carina se obračunava i naplaćuje u procentualnoj stopi u odnosu na vrijednost robe (ad valorem) i u određenom iznosu po jedinici mjere za masu robe (specifična carina). Za dio poljoprivredno-prehrambenih proizvoda utvrđena je kombinovana carina tj. istovremeno se naplaćuje "ad valorem" i specifična carina. Shodno obavezama utvrđenim Protokolom o pristupanju STO-u za proizvode kod kojih se primjenjuje kombinovana carina utvrđen je gornji limit carinskog opterećenja prilikom uvoza istih u Crnu Goru. Stope carine koje su propisane međunarodnim ugovorima, primjenjuju se samo na robe sa preferencijalnim porijeklom iz zemalja obuhvaćenim ugovorom. Shodno carinskim propisima ne naplaćuju se izvozne carine.

Zakonom o Carinskoj tarifi dato je ovlašćenje Vladi CG da u novembru svake godine za narednu godinu izvrši usklađivanje visine carinskih stopa sa obavezama preuzetim u okviru Svjetske trgovinske organizacije i drugim zaključenim međunarodnim ugovorima. S tim u vezi, predlogom Uredbe o carinskoj tarifi (dostavljena Vladi na usvajanje) za 2018. godinu carinske stope su u potpunosti usaglašene sa obavezama preuzetim u procesu pristupanja Crne Gore Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.

Naime, u kontekstu obaveza iz članstva Crne Gore u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, Ministarstvo finansija je u saradnji sa Upravom carina, u avgustu mjesecu 2017. godine, izvršilo sveobuhvatnu analizu nomenklature crnogorske Liste koncesija⁵, a kao rezultat zahtjeva STO da se odobri transponovana Lista koncesija (iz HS⁶ 2007 u HS 2012). U septembru mjesecu 2017. godine zvanično je data saglasnost na navedenu Listu koncesija. Predlogom Uredbe o carinskoj tarifi za 2018. godinu svi tarifni stavovi su u potpunosti usaglašeni sa transponovanom Listom koncesija. Navedena uredba će se primjenjivati od 1. januara 2018. godine.

Svoju posvećenost realizaciji koncepta trgovinskih olakšica, čije je uporište Sporazum o trgovinskim olakšicama STO-a, Vlada Crne Gore pokazala je formiranjem Nacionalnog komiteta za trgovinske olakšice (Komitet). Naime, Komitet je formiran rješenjem ministra finansija u maju mjesecu 2015. godine i funkcioniše po principu kopredsjedavanja između Ministarstva finansija i Ministarstva ekonomije. Sastav Komiteta trenutno čine predstavnici 17 različitih organa, od čega 6 predstavnika različitih udruženja privatnog sektora. Njegova uloga je da prati, koordinira i izvještava Vladu CG o dinamici sprovođenja reformi vezanih za trgovinske olakšice na nacionalnom nivou.

Pored Sporazuma o trgovinskim olakšicama STO-a, koncept trgovinskih olakšica obuhvaćen je i Dodatnim protokolom 5 CEFTA-e. Takođe, preporuke iz procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji upućuju na niz aktivnosti koje je potrebno preduzeti u cilju olakšanja trgovine. Imajući u vidu niz navedenih obaveza, pod nadzorom Nacionalnog komiteta za trgovinske olakšice, u pripremi je prva nacionalna Strategija trgovinskih olakšica. Cilj Strategije je da omogući da se proces reformi vezanih za trgovinske olakšice sistemski zaokruži za naredni period i na taj način definiše zajednička agenda za sve granične organe po ovom pitanju. Ekspertska podrška za realizaciju ovog dokumenta obezbjeđena je u okviru Programa podrške trgovinskim olakšicama (Trade Facilitation Support

⁵ Prilog I Zakona o potvrđivanju protokola o pristupanju Crne Gore Sporazumu iz Marakeša o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije.

⁶ Harmonizovani sistem naziva i šifarskih oznaka Svjetske carinske organizacije.

Program - TFSP) Grupacije svjetske banke, sa kojom Nacionalni komitet za trgovinske olakšice od svog osnivanja ima veoma dobru saradnju.

Pored navedenog, o svim projektima iz oblasti trgovinskih olakšica, a koji se na nacionalnom nivou realizuju ili planiraju, redovno se izvještava na sjednicama Komiteta. Takođe, sve aktivnosti ovog tijela realizuju se i koordiniraju u veoma tijesnoj saradnji sa predstavnicima privatnog sektora.

Konkretno, u okviru navedenog TFS programa, Uprava carina u saradnji sa Međunarodnom finansijskom korporacijom (članica WBG), realizuje Projekat za implementaciju pojednostavljenih postupaka i punu implementaciju programa Ovlašćenih privrednih subjekata. Nakon uspješno okončanog pilot projekta u junu mjesecu 2017. godine, odobrenje za pojednostavljene postupke na osnovu knjigovodstvenog upisa, dobila su tri privredna društva, dok su u toku postupci po zahtjevu dva privredna društva. Takođe, nakon realizovanih aktivnosti koje se odnose na pojednostavljene postupke, pristupilo se usaglašavanju Poslovnog plana za implementaciju programa Ovlašćenog privrednog subjekta.

Pored navedenog, u okviru TFSP programa pripremljena je i prva Studija o mjerenju vremena carinjenja robe (Time Release Study), koja je sprovedena po metodologiji Svjetske carinske organizacije. Studija je mjerila prosječno vrijeme potrebno za uvoz, izvoz i tranzit roba, uzimajući u obzir ukupno vrijeme potrebno za završavanje svih formalnosti, pri čemu je odvojeno mjerila prosječno vrijeme javnih i privatnih aktera. Takođe, Studija sadrži niz preporuka za poboljšanje efikasnosti i prevazilaženje uskih grla u sprovođenju procedura za uvoz, izvoz i tranzit robe.

U okviru pomenutog programa, u prethodnom periodu aktivno je rađeno na daljem unapređenju sistema analize rizika u Upravi carina, dok će dalji fokus rada biti usmjeren na: unapređenje prethodne kontrole subjekata koji apliciraju za odobrenje za pojednostavljene carinske postupke, unapređenje naknadne kontrole, proširenje primjene pojednostavljenih postupaka, izradi OPS Programa i pratećih akata za njegovu punu implementaciju i sprovođenju Pilot projekta OPS-a.

Pored navedenog, Uprava carina, u saradnji sa Njemačkom organizacijom za međunarodnu saradnju – GIZ, a u okviru Globalne Alijanse za trgovinske olakšice, implementira Projekat "Prethodna obrada podataka za ubrzane pošiljke". Projektom će biti omogućeno da se razvojem dodatnih funkcionalnosti carinskog informacionog sistema, carinska deklaracija ili odgovarajuća pojednostavljena isprava podnosi carinskom organu elektronskim putem, prije nego što roba prispije na carinsko područje Crne Gore. Cilj projekta je da se broj pošiljki koje će biti puštene u slobodan promet odmah po prispijeću (najkasnije u roku od 1 sata), poveća sa sadašnjih 25% na 65%.

Kroz Projekat »Podrška Upravi carina« obezbijedena su sredstva iz IPA 2014 za uspostavljanje Nacionalnog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS) i implementaciju aktivnosti vezanih za pristupanje Konvenciji o zajedničkom tranzitu i Konvenciji o olakšicama u trgovini robom. U skladu sa navedenim, u toku su aktivnosti na pripremi tenderske dokumentacije za realizaciju ugovora za IT implementaciju i ugovora za poslovnu podršku. Pristupanje Crne Gore konvencijama omogućiće brže, jeftinije, sigurnije i jednostavnije kretanje roba, kao i bolji nadzor nad kretanjem pošiljki.

Početkom drugog kvartala 2017. godine, na nivou CEFTA-e, a čija je Crna Gora članica, otpočela je implementacija projekta koji finansira Evropska unija, a podržava ga Ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ) Federalne Republike Nemačke, dok su za implementaciju zaduženi GIZ i Međunarodni trgovinski centar (ITC). Osnovni cilj Projekta je jačanje trgovinskih odnosa i produbljivanje ekonomske integracije među CEFTA članicama. Projekat je osmišljen kao podrška svim CEFTA strukturama u njihovim naporima da implementiraju obaveze iz CEFTA Dodatnog Protokola 5 i na taj način pojednostave i olakšaju trgovinske procedure u regionu. Inovativni pristup projekta se ogleda u bliskoj saradnji sa privatnim sektorom (bottom-up approach) u dva odobrena sektorska lanca snabdijevanja. Direktno involviranje preduzeća će time doprinijeti efikasnijoj

identifikaciji trgovinskih barijera, čime će se obezbijediti potrebni okvir za poboljšanje trgovinske razmjene među CEFTA potpisnicama.

Odluka Zajedničkog komiteta Regionalne konvencije o pan-euro mediteranskim preferencijalnim pravilima porijekla, broj 2/2017, kojom je u trgovini između CEFTA strana uvedena puna kumulacija porijekla i povraćaj dadžbina, usvojena je u maju ove godine. Početak primjene Odluke predviđen je za 2019. godinu. Uvođenje pune kumulacije i mogućnost povraćaja dažbina će olakšati i pojednostaviti upravljanje pravilima porijekla privrednim subjektima iz CEFTA članica, a takođe će značajno povećati trgovinske tokove i ekonomsku integraciju CEFTA strana. Primjena ovih instituta će doprinijeti povećanju konkurentnosti CEFTA regiona u Pan-Euro-Mediteranskoj zoni slobodne trgovine, a samim tim i ekonomskom rastu, razvoju i integracijama.

3.8 Sanitarne i fitosanitarne mjere

Od pristupnja STO, Crna Gora je usvojila izmjene i dopune nekoliko okvirnih zakona i donijela jedan novi zakon. Izmijenjeni i dopunjeni su: Zakon o veterinarstvu Sl. list CG br. 30/2012, 48/2015 i Zakon o zdravstvenoj zaštiti zaštiti zdravlja bilja "Službeni list Crne Gore 28/06, 28/11 i 48/2015. Novi zakon u oblasti bezbjednosti hrane i donijet je 2015. godine (Zakon o bezbjednosti hrane "Službeni list Crne Gore, broj 57/2015). Takođe, donijet je i veći broj podzakonskih akata iz bezbjednosti hrane, veterine i fitosanitarne oblasti. Usvojeni zakoni i podzakonska akta u potpunosti su usklađeni sa evropskom legislativom za Poglavlje 12 - Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna.

SPS propise sprovode odgovarajuće strukture Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, odnosno Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove kao organ u sastavu Ministarstva. Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove upravlja sa 12 graničnih inspekcijских mjesta. Postupci inspekcijских procedura na graničnim inspekcijским mjestima su u skladu sa propisima, koji su usklađeni sa propisima EU.

3.9 Tehnički propisi i standardi

U periodu od 2012. godine, Crna Gora je nastavila sa donošenjem tehničkih propisa za industrijske proizvode u cilju usaglašavanja nacionalnog zakonodavstva i uklanjanju barijera trgovini. U skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, Ministarstvo ekonomije je prepoznato kao kontakt tačka za notifikaciju tehničkih propisa i postupaka ocjene usaglašenosti prema Sporazumu o tehničkim barijerama u trgovini.

Institut za standardizaciju nadležan je za donošenje crnogorskih standarda. Ukupan broj donešenih crnogorskih standarda i srodnih dokumenata koji su identični sa evropskim i međunarodnim standardima zaključno sa 2017. godinom iznosi 17.102. U cilju jačanja sistema standardizacije u Crnoj Gori, 2014. godine donesena je Strategija razvoja standardizacije u Crnoj Gori. Od 2012. godine, Institut za standardizaciju Crne Gore je potpisnik bilateralnih sporazuma sa Institutom za standardizaciju Turske (februar 2014.god.) i nadležnim tijelom za standardizaciju Kine (septembar 2016. god.), dok je 2015. godine zaključen Memorandum o razumijevanju sa Američkim društvom za ispitivanje i materijale.

U cilju jačanja Akreditacionog tijela Crne Gore i sistema akreditacije, 2014. godine donesena je Strategija razvoja akreditacije u Crnoj Gori. Takođe, u cilju unapređenja zakonodavnog okvira, 2015. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o akreditaciji. Zaključno sa 2017. godinom, akreditovano je 34 tijela za ocjenu usaglašenosti (21 ispitina laboratorija, 6 kontrolnih tijela, 1 medicinska laboratorija, 2 laboratorije za etaloniranje, 1 sertifikaciono tijelo za proizvode i 1 sertifikaciono tijelo za sisteme menadžmenta).

Strategija razvoja metrologije u Crnoj Gori 2016-2018 definiše ciljeve i pravce razvoja u cilju unapređenja metrološkog sistema. Poslove metrologije u Crnoj Gori obavlja Zavod za metrologiju koji je akreditovan od strane Akreditacionog tijela Crne Gore i Hrvatske akreditacijske agencije za poslove kalibracije u skladu sa zahtjevima standarda MEST EN ISO/IEC 17025:2011. Zavod za metrologiju predstavlja Crnu Goru u regionalnim i međunarodnim organizacijama i to: EURAMET (Evropska asocijacija nacionalnih metroloških instituta) – član, OIML (Međunarodna organizacija za zakonsku metrologiju) - pridruženi član, WELMEC (Evropska zakonska metrologija) – pridruženi član, CGPM (Generalna konferencija za tegove i mjere) – pridruženi član. Punopravno članstvo Crne Gore u Međunarodnom Birou za tegove i mjere (BIPM) se očekuje u 2018. godini.

Crna Gora je posvećena daljem jačanju zakonodavnog okvira, u skladu sa najboljim međunarodnim iskustvima i praksom u svim oblastima infrastrukture kvaliteta koje predstavljaju osnov za slobodnu trgovinu, kao i nastavku rada na jačanju administrativnih kapaciteta kao preduslova za efikasnu primjenu zakonodavstva.

3.10 Trgovina uslugama

Crna Gora kao mala i izuzetno otvorena privreda snažno je orjentisana prema sektoru usluga. Obim usluga raste iz godine u godinu i što je najbitnije, Crna Gora u ovoj oblasti konstantno ostvaruje suficite. Suficit u oblasti usluga se kretao od 15,3% BDP-a tokom 2010.godine pa do maksimalnih 21,6% BDP-a koliko je ostvareno u 2015. godini. U 2016. godini ostvareni suficit je iznosio 19,4% BDP-a. Izvoz usluga kretao se od 25,8% BDP-a, koliko je iznosio 2010. godine do maksimalnih 33,2% BDP-a koliko je iznosio 2015. godine. U 2016. godini takođe je ostvaren visok priliv na osnovu izvoza usluga i on je iznosio 31,7% BDP-a, što predstavlja 3,6 puta veći prihod nego što je te godine prihodovano od izvoza roba.

Ako posmatramo strukturu prihoda od usluga u periodu 2010-2016 .godine, prihodi od turizma su iznosili 67,3% ukupnih prihoda i oni su osnovni generator rasta prihoda od usluga. Slijede prihodi ostvareni u oblasti transporta s učešćem od 17,4%, a zatim sa znatno manjim učešćem slijede prihodi ostvareni u oblasti ostalih usluga (7,2%) te prihodi ostvareni u oblasti građevinskih usluga i ostalih poslovnih usluga (po 3,6% i 4,5%). Značajne investicije, pogotovo strane direktne investicije u oblasti turizma i infrastrukture, rezultirale su rastom prihoda od turizma sa 125 miliona eura, koliko su iznosili u 2002. godini, na 821,5 miliona eura koliko je ostvareno u 2016. godini.

Kad je u pitanju uvoz usluga, u periodu 2010-2016. godine, on se kretao u rang od 9,5% BDP-a do 12,3% BDP-a. U ovom periodu najviše je plaćano za usluge u oblasti transporta (37,1% ukupnih rashoda od usluga), zatim za ostale usluge (23,1%), ostale poslovne usluge (21,6%), te usluge u oblasti turizma (10,3%) i građevinske usluge (7,9%).

3.10.1 Turizam

Shodno ključnim strateškim opredjeljenjima države Crne Gore, sektor turizma i putovanja percipira se kao jedan od prioriteta razvoja, a poziciju je zavrijedio zahvaljujući kontinuiranom rastu svih važnih parametara u turizmu, te prognozama rasta za naredni period. Prvi skrining turizma u pregovorima sa EU je realizovan u 2012. godini, a zaključno sa 2017. godinom radilo se na svim važnim aspektima, počev od unapređenja zakonodavnog okvira, pripreme strategija, diverzifikacije turističkog proizvoda, i dr. Turistički proizvod Crne Gore se dominantno temelji na aktivnostima koje se odnose na obalno područje (Jadransko more), a dodatni napor ulažu se u dalju diverzifikaciju turističkog proizvoda i valorizaciju komparativnih prednosti u drugim djelovima Crne Gore kako bi se prevazišao sezonalni karakter destinacije koji je karakterističan za mediteranske destinacije.

U periodu od 2012. do 2016. godine, prihodi od turizma su porasli za 25%, broj turista za 26%, a noćenja za 22.9%. Prema procjenama za prvih 10 mjeseci 2017. godine crnogorski turizma i dalje bilježi trend rasta svih glavnih parametara, ali i vrlo važno vraćanje i rast broja turista sa tradicionalnih tržišta – Velike Britanije, Francuske, Njemačke, rast iz Skandinavskih zemalja i tržišta bivših država SSSR, ali i privlačenje novih tržišta - Izraela, UAE, te NR Kine kroz regionalne ture velikim dijelom zahvaljujući bezviznom režimu za organizovane turističke dolaske. Za dalji rast sa važnih tržišta važna je bolja dostupnost destinacije, a posebno avio-dostupnost, pa smo u postupku izbora konsultanta za unapređenje modela podsticaja, a neodvojivo od ovoga je dalje unapređenje kapaciteta aerodroma.

Kontinuirano se radi na unapređenju zakonodavstva, pa je decembra 2017. godine usvojen Zakon o turizmu i ugostiteljstvu, čije se ključne novine odnose na uvođenje novih vrsta hotela i modela poslovanja u hotelima, usklađivanje pružanja turističkih i ugostiteljskih usluga sa savremenim trendovima u nedovoljno razvijenim područjima, podršku investitorima kao i implementiranje EU standarda.

Za turizam je od velikog značaja opredjeljenje Crne Gore za razvoj na održivim osnovama i u 2016. godini je usvojena Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine, čiji je cilj da se unaprijedi nacionalna politika održivog razvoja, uspostavljanjem sveobuhvatnog okvira za nacionalni odgovor na izazove koji se nalaze na putu ka održivom razvoju crnogorskog društva do 2030. godine, a uzimajući u obzir rezultate sprovođenja prethodne Nacionalne strategije i zahtjeve u procesu pridruživanja Crne Gore EU. Jaka konkurencija među destinacijama i očekivanja turista zahtijevaju dobro osmišljene i strateški vođene marketing aktivnosti, pa je u završnoj fazi izrada Strateškog marketing plana turizma Crne Gore za period 2018-2022. godina. Ne manje značajne su i pripremne aktivnosti za izradu Strategije zdravstvenog i Strategije ruralnog razvoja, ali i dalje aktivnosti na bazi postojeće Studije razvoja sportskog turizma.

Zahvaljujući podsticajnom ambijentu Crna Gora je privukla neke od najvećih investicija na ovom dijelu Mediterana, a bilježi se i ulazak niza vodećih hotelskih brendova. Planirana je i valorizacija područja Velike plaže, Buljarice, Jaza i niza lokaliteta na sjeveru. U periodu od 2012. do 2016. godine Crna Gora je obogatila svoju turističku ponudu sa 57 novih hotela sa 4 i 5 zvjezdica (blizu 5.000 novih ležaja), a u 2017. godini sa još 22 hotela sa 4 i 5 zvjezdica (sa 1081 ležajem). U 2017. godini izdato je 16 građevinskih dozvola, a u proceduri je izdavanje još 16 za hotele sa 4 i 5 zvjezdica.

Koristeći Jadransko more kao svoj glavni resurs, u svoje prednosti ubrajamo rast nautičkog turizma koji vezujemo za rast prometa u Luci Kotor, svrstane među 10 najprometnijih kruzing luka Mediterana, zatim za početke kruzinga u Luci Bar, ali i rastući značaj luksuznih marina duž crnogorske obale. Urađena je i Studija razvoja Bara kao kruzing destinacije koja pokazuje potencijal daljeg razvoja kruzinga. Planirana je i priprema Strategije održivog razvoja nautičkog turizma.

Jedan u nizu prioriteta je i valorizacija kulturne baštine, a u toku su aktivnosti na izboru obrađivača za izradu Strategije razvoja kulturnog turizma sa Akcionim planom do 2023. godine, što je važno i ako uzmemo u obzir da Crna Gora raspolaže bogatim kulturno-istorijskim nasljeđem iz različitih istorijskih epoha, od kojeg su 4 lokaliteta na listi UNESCO-a, na tentativnoj listi su takođe 4 lokaliteta, a daće se važno mjesto i nematerijalnoj kulturnoj baštini, te definisati programi podrške za dalji razvoj. U ovom segmentu se radi i kroz TAIEX projekat "Ekonomska i reputaciona valorizacija kulturnog nasljeđa Crne Gore", kao i sa Paradores de Turismo u cilju valorizacije tvrđava iz različitih perioda na održivim osnovama, a u toku su i aktivnosti s ciljem izrade replike Štamparije Crnojevića, prve u Jugoistočnoj Evropi.

Ne treba zanemariti postojanje pet nacionalnih parkova i drugih zaštićenih prirodnih područja, bogatstva voda, a koji su dobar preduslov za rast turizma zasnovanog na prirodi. U okviru

diverzifikacije turističkog proizvoda zasnovanog na prirodi treba spomenuti projekte "Hiking&Biking", panoramske rute, hodanje na krpljama, itd. Zajednički projekat Crne Gore, Albanije i Kosova "Vrhovi Balkana" je 2013. nagrađen prvom nagradom Svjetskog savjeta za turizam i putovanja.

Radi se i na valorizaciji prednosti sjevernog dijela Crne Gore u cilju bolje regionalne izbalansiranosti, za šta je preduslov investicija u dionicu auto-puta koja će povezati sjever i jug zemlje. U red najvećih projekata ubraja se izgradnja skijališta sa akcentom na region Bjelasice i Komova. U inicijalnoj fazi prioriteta su tri lokaliteta - „Kolašin 1600“ u Kolašinu, „Žarski“ u Mojkovcu i „Cmiljača“ u Bijelom Polju, za koje je do 2022. planirano ulaganje od oko 70 miliona eura. U 2018. godinu planiranu su ulaganja i u postojeći ski centar Durmitor i Hajlu. Osnovano je DOO "Skijališta Crne Gore" čime je institucionalizovan dalji razvoj projektnih aktivnosti na ovom području. Sprovode se i aktivnosti na valorizaciji speleološkog nasljeđa Đalovića pećine, a procijenjena vrijednost radova je 13 miliona eura. U slučaju oba projekta planirano je kasnije upravljanje po modelu privatno-javnog partnerstva.

3.10.2 Saobraćaj

U skladu sa ključnim strateškim ciljevima Vlade Crne Gore, u sektoru saobraćaja kontinuirano se radi na unaprjeđenju saobraćajne infrastrukture kroz odgovorno korišćenje i efikasno planiranje, kvalitetno održavanje i upravljanje saobraćajnom infrastrukturom. Berlinski proces, kao jedan od najznačajnijih regionalnih platformi saradnje, otpočeo je u Berlinu 28. avgusta 2014. godine, tokom prve Konferencije zemalja Zapadnog Balkana. Berlinski proces se fokusira na ekonomskom upravljanju i infrastrukturnim projektima povezivanja, putem nekoliko finansijskih programa (npr. Investicioni okvir za Zapadni Balkan - WBIF) i raznih vrsta instrumenata koji imaju za cilj identifikaciju i podršku nacionalnih investicija, u skladu sa postojećim EU inicijativama u saobraćaju. Crna Gora koristi prednosti Berlinskog procesa i kontinuirano ulaže napore za privlačenje tranzitnih saobraćajnih tokova, traženje načina za finansiranje razvojnih projekata koji ne podrazumijevaju nova kreditna zaduženja, ulaganje napora za kontinuirani razvoj državnih puteva uz puno poštovanje standarda bezbjednosti i sigurnosti, podržavanje modernizacije aerodroma i proširenje lučkih kapaciteta.

Nastavak intenzivnih aktivnosti u okviru Platforme povezivanja zemalja Zapadnog Balkana-Agenda povezivanja (tzv. Berlinski proces) sprovodi se kroz definisanje Glavne saobraćajne mreže za Zapadni Balkan u okviru indikativnog proširenja koridora Trans-evropske saobraćajne mreže (TEN-T), identifikaciju najznačajnijih projekata vezanih za indikativno proširenje koridora Glavne saobraćajne mreže za Zapadni Balkan, a koji su uključeni u Jedinstvenu nacionalnu listu projekata, a ulažu se kontinuirani naponi za stvaranje pretpostavki za njihovu realizaciju (Single project pipeline) i sprovođenje mekih (reformskih) mjera koje će olakšavati transport i trgovinu zemalja Zapadnog Balkana. Osnovna saobraćajna mreža u regionu Zapadnog Balkana je sada uključena u proširenje tri ključna Trans-evropska koridora ka regionu Zapadnog Balkana (Mediterranski koridor, Bliski Istok-istočno Mediteranski koridor i Rajna-Dunav koridor).

Na četvrtom Samitu predsjednika vlada zapadno-balkanske šestorke (WB6), koji se održao u Trstu, 12. jula 2017. godine, predsjednik Vlade Crne Gore potpisao je Ugovor o osnivanju transportne zajednice u originalu na engleskom jeziku i u Briselu 9. oktobra 2017. godine u originalu na crnogorskom jeziku i na službenim jezicima institucija Evropske unije i strana potpisnica iz Jugoistočne Evrope. Ugovor o osnivanju transportne zajednice u regionu Zapadnog Balkana poslužiće za bolju i bržu integraciju transportnih tržišta, za bolji tretman transportnih operatera na ne-diskriminatorni način u pogledu njihovog pristupa saobraćajnim infrastrukturama, želi svake pojedinačno strane ugovornice jugoistočne Evrope (JIE) da usaglasí svoje zakone o transportu i povezana pitanja sa pravom Evropske unije, uključujući i budući razvoj pravne tekovine Unije, zatim će obezbijediti značajnu tehničku podršku, uključujući i bolje savladavanje izazova i potreba zaštite životne sredinu i borbe protiv klimatskih promjena, omogućiti razvoj sektora saobraćaja na održiv način, omogućiti adekvatnije sagledavanje društvene dimenzije transportne zajednice i

uspostavljanje strukture socijalnog dijaloga kod Strana ugovornica JIE, te će se ovim putem podržati riješenost zemalja kandidata i potencijalnih kandidata da se približe Evropskoj uniji i sprovede njenu pravnu tekovinu, naročito u oblasti transporta.

Ministarstvo saobraćaja i pomorstva izradilo je nacrt Strategije razvoja saobraćaja 2018-2035, kojom se uspostavlja kontinuitet dugoročnog strategijskog okvira za saobraćaj, usklađuje nacionalni sistem sa evropskim standardima održivog razvoja i obezbjeđuje poštovanje socio – ekonomskih potreba stanovništva. Kroz ovu Strategiju, identifikuje se i vrši prioritizacija saobraćajnih mreža, definiše se saobraćajna infrastruktura i potrebe i razvijaju planovi za implementaciju, vrši se prioritizacija infrastrukturnih ulaganja.

U pogledu funkcionisanja željezničkog tržišta i uvoza i izvoza koji se odvija preko pruga Crne Gore zakonskim rješenjima iz 2013. godine, stvoreni su uslovi za nesmetan ulazak na tržište privatnih operatera, sa jednakim uslovima poslovanja kao domaći operateri. Procedure licenciranja su implementirane u skladu sa evropskim pravilima i kao takve se primjenjuju sa susjednim državama, koordinirano sa carinom, policijom i inspekcijским službama za promet hrane.

Usluge vazdušnog saobraćaja uređuju se Zakonom o vazdušnom saobraćaju i Zakonom o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju. Ovi zakoni regulišu oblast pružanja usluga u području vazdušnog saobraćaja na konkurentan i nediskriminatoran način u skladu s ECAA (European Common Aviation Area Agreement) sporazumom.

Pristup tržištu putničkog i teretnog saobraćaja regulisan je nacionalnim zakonodavstvom i bilateralnim sporazumima o prevozu u drumskom saobraćaju. Što se tiče sistema licenciranja i izdavanja dozvola za prevoz, u potpunosti smo usaglašeni sa EU zakonodavstvom. Kabotaža je u Crnoj Gori, kao i u drugim zemljama zabranjena, osim u posebnim slučajevima (kada se može odobriti).

U pomorskom saobraćaju ne postoje ograničenja u pogledu pružanja usluga, kao i u pogledu pristupa međunarodnim linijama između crnogorskih i inostranih luka. Crnogorski brodovi su ovlašćeni za kabotažu, odnosno transport putnika i tereta između crnogorskih luka uz napomenu da će pitanje liberalizacije pomorske kabotaže prilikom stupanja Crne Gore u EU biti usklađeno sa pravnom tekovinom EU.

Izgradnja prve dionice autoputa Bar-Boljare od 41 km započela je 15. maja 2015. godine. Rok za izgradnju ove dionice je četiri godine. Ukupan iznos za izgradnju ove dionice je 809,6 miliona eura, od čega 85% ovog iznosa (688,16 miliona) se finansira preko kineske EXIM banke kroz kredit od 20 godina, a ostali iznos (121,44 miliona) se obezbjeđuje iz državnog budžeta.

Građevinski i finansijski najzahtjevnija dionica Smokovac-Uvač-Mateševo je definisana kao prioritetna zbog značaja koji ima kao centralna saobraćajnica koja povezuje sjever i jug Crne Gore. Realizacijom ovog projekta očekuje se: značajno smanjenje broja saobraćajnih nezgoda, povećanje pristupačnosti teško pristupačnim predjelima, povećanje mobilnosti, značajne demografske promjene, izmijenjeni tržišni uslovi poslovanja i povećanje konkurentnosti preduzeća, olakšan pristup regionalnom tržištu, te snižavanje zavisnih troškova nabavke, bolja valorizacija potencijala iz domena poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, razvoj turizma; povećanje zaposlenosti i promjena strukture zaposlenosti, bolje iskorišćavanje potencijala Luke Bar i Kontejnerskog terminala i njihova bolja veza sa gravitacionom zonom, direktno angažovanje domaće građevinske operative, opreme, materijala i radne snage u fazi izgradnje, što će imati multiplikativne efekte na indirektno koristi; pojava tzv. novostvorenog / generisanog saobraćaja i ekonomskih koristi po osnovu novostvorenog / generisanog saobraćaja.

3.10.3 Bankarstvo

U finansijskom sistemu Crne Gore dominira bankarski sektor čija aktiva čini oko 90% aktive finansijskog sistema - što je oko 100% BDP-a, kako navodi MMF. Iz tog razloga Centralna banka Crne Gore (CBCG) ima važnu ulogu, kao regulator i supervizor bankarskog sistema, ali i kao institucija koja oblikuje i sprovodi makroprudencionu politiku, čiji je cilj očuvanje stabilnosti finansijskog sistema kao preduslova za ekonomski rast.

U bankarskom sistemu Crne Gore posluje 15 banaka, od kojih pet u domaćem vlasništvu, a deset s pretežno stranim kapitalom, dok je udio države u kapitalu banaka u posljednjih nekoliko godina prosječno iznosio manje od tri odsto. U tom su periodu banke čiji su osnivači inostrane banke držale više od tri četvrtine aktive bankarskog sektora i gotovo jednako visok udio u ukupnim depozitima.

Od 2012. godine aktiva banaka povećana je za 45% i iznosila je na kraju septembra 2017. godine 4.095,6 mil. eura. Povećanje aktive uglavnom je vođeno ulaganjem u hartije od vrijednosti, pri čemu je portfolio države dobio na važnosti. Međutim, krediti su zadržali najveći udio u aktivi, porastavši do septembra 2017. gotovo za 40% na 2.594,4 mil. eura, što je rezultat skromnog godišnjeg povećanja od 0,7%. Ono je bilo posljedica neusklađenosti sve veće likvidnosti banaka i zaoštavanja njihovih kreditnih standarda koji su se reflektovali na skromni rast kredita privatnom sektoru, a na koji se odnosi većina loših zajmova (NPL) u crnogorskim bankama. Rast kredita krenuo je snažnije tek 2017. godine, kao rezultat povećane konkurencije među bankama, podstaknute osnivanjem četiri nove banke (tri banke u stranom vlasništvu i jedna domaća MFI pretvorena u banku), motivisanim povoljnom poslovnom klimom u Crnoj Gori.

Povećana konkurencija odrazila se i na smanjenje efektivnih aktivnih kamatnih stopa za nekoliko procentnih poena, što je zajmove učinilo dostupnijima širem spektru potencijalnih klijenata banaka. Rast kredita takođe je imao koristi od smanjenja NPL-a, čiji je udio u ukupnim kreditima pao s 17,6% krajem 2012. na 7,1% krajem oktobra 2017. godine. Ovaj je razvoj bio uglavnom posljedica djelovanja dva faktora, sprovođenja propisa EU od strane inostranih matičnih banki crnogorskih podružnica, od kojih su neke imale najveći udio u NPL-ovima u Crnoj Gori, ali i sprovođenja trogodišnjih strategija i godišnjih akcionih planova za smanjenje NPL-a, počevši od 2014. godine. Oni su bili važan segment projekta smanjenja NPL-a, koji je CBCG zajedno s Svjetskom bankom kreirala tokom perioda 2012-2014. godine (tzv. Podgorički pristup). Drugi značajan segment ovog okvira za rješavanje NPL-a, Zakon o dobrovoljnom restrukturiranju kredita, počeo je donositi plodove tek nakon usvajanja amandmana u junu 2017. godine, što je rezultiralo s više od 11,2 mil. eura restrukturiranih kredita tokom perioda od samo pet mjeseci. Svi navedeni događaji odrazili su se na poboljšanje kvaliteta aktive banaka.

Od 2012. godine, bankarske aktivnosti su sve više finansirane depozitima, koji su u prosjeku činili 77% ukupne aktive, dok su se zajmovi matičnih banaka smanjili. Odnos kredita i depozita opadao je (0,9 u oktobru 2017.god.) kao rezultat snažnijeg rasta depozita u poređenju s rastom kredita, koji je nastavljen uprkos padu efektivnih pasivnih kamatnih stopa, u rasponu od par procentnih poena, a koji je pratio pad aktivnih kamatnih stopa. Nivo depozita porastao je do kraja oktobra za 60%, odnosno 10% u prosjeku godišnje, uglavnom zbog depozita građana koji su porasli za 41% i koji su u posmatranom periodu u prosjeku činili do 56% ukupnih depozita. Međutim, depoziti privrede u posljednjih nekoliko godina bilježe porast usljed rasta likvidnosti, što je rezultat velikih ulaganja u infrastrukturu i turizam u Crnoj Gori.

Od 2012. godine kapital banaka čini sve veći udio u ukupnim obavezama i povećan je do kraja septembra 2017. godine za preko 80%, na 523,2 mil. eura. Izloženost bankarskog sektora riziku likvidnosti bila je niska, što je predstavljeno raciom likvidnih sredstava prema kratkoročnim obavezama, koji je u prosjeku iznosio 36,6%, znatno iznad minimalnih regulatornih zahtjeva.

U crnogorskom bankarskom sistemu tokom posljednjih godina realizovan je niz regulatornih i institucionalnih reformi, što je podrazumijevalo, između ostalog, regulisanje zaštite prava korisnika kredita. U junu 2017. godine izmijenjen je Zakon o dobrovoljnom restrukturiranju kredita, a u cilju podrške restrukturiranju kredita kao sredstvu za smanjenje NPL-a. U novembru 2017. godine izmijenjen je Zakon o Centralnoj banci Crne Gore u cilju snaženja nadzornog okvira finansijskog sektora jačanjem institucionalne, finansijske i lične nezavisnosti CBCG, te omogućavanjem da reguliše i nadzire institucije za platni promet, uključujući institucije za e-novac, u skladu s Direktivom EU o platnim sistemima EU. Istovremeno, Crna Gora je usvojila novi Zakon o finansijskom leasingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikro kreditiranju i kreditno-garantnim šemama, dovodeći neke od tih posrednika na finansijskim tržištima prvi put pod regulativu i nadzor CBCG s ciljem povećanja efikasnosti pružanja usluga na strani ponude i zaštite prava potrošača na strani potražnje. Regulacija i nadzor, posebno nad preduzećima koja se bave faktoringom (tj. preduzeća s posebnom namjenom) povećaće transparentnost finansijskog sistema i poboljšati nadzor rizika kontaminacije zbog prenosa imovine od banaka ka njihovim podružnicama. U narednom periodu, Crna Gora će ciljano raditi na stvaranju uslova za dalje jačanje supervizorskog okvira finansijskog sektora i finansijske stabilnosti usvajanjem novog Zakona o bankama, kako bi se poboljšali uslovi za kvalitet kapitala, likvidnost i amortizeri kreditiranja transponiranjem evropskog CRD IV-a⁷ i usvajanjem izmjena Zakona o bankama, Zakona o sanaciji i Zakona o zaštiti depozita radi unapređenja okvira za sanaciju banaka.

3.10.4 Osiguranje

Regulatorni okvir u sektoru osiguranja je uspostavljen kroz tri osnovna zakona za ovu oblast: Zakon o osiguranju, Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju i Zakon o stečaju i likvidaciji društava za osiguranje. Uspostavljanjem relevantnog zakonskog okvira, dio regulatorne i nadzorna funkcija su povjerene Agenciji za nadzor osiguranja dok je dio regulatorne funkcije zadržan u nadležnosti Ministarstva finansija. Normativne aktivnosti u sektoru osiguranja u prethodnom periodu su bile dominantno usmjerene na harmonizaciju regulatornog okvira u Crnoj Gori sa relevantnim direktivama Evropske Unije, čime je postignuta puna usklađenost sa EU regulatornim okvirom Solventnost I. Nakon otvaranja pregovora sa Evropskom Unijom u okviru Poglavlja 9- Finansijske usluge 2014. godine, Agencija za nadzor osiguranja radi na daljim izmjenama i donošenju nove regulative u oblasti osiguranja, u cilju usklađivanja sa novom regulativom Evropske Unije (koja je stupila na snagu 2016.godine). Predmetna nova regulativa Evropske Unije obuhvata sveobuhvatne standarde u okviru pratećih implementacionih mjera, novih smjernica supervizije, što predstavlja i glavni fokus rada Agencije za nadzor osiguranja i Ministarstva finansija u narednom periodu.

Na crnogorskom tržištu posluje deset društava za osiguranje, pet u segmentu životnih osiguranja i pet u segmentu neživotnih osiguranja.

Tržište osiguranja u Crnoj Gori u uslovima relevantnog regulatornog okvira i prilagođavanja EU standardima karakteriše stabilnost i kontinuirani rast, na šta upućuju i relevantni pokazatelji. Naime, ukupna bruto fakturisana premija je u periodu 2012-2016. god. rasla po prosječnoj stopi od 4,4%. Posmatrano prema grupama osiguranja, ovaj rast je generisan rastom u oba segmenta tržišta. Ukupna premija neživotnih osiguranja je u posmatranom periodu zabilježila rast po prosječnoj stopi od 3,66%, dok je ukupna premija životnih osiguranja je zabilježila porast po prosječnoj stopi od 8,75%. Učešće bruto fakturisanе premije u bruto domaćem proizvodu je u periodu 2012-2016 ostalo na približno istom nivou od 2,1% i pratilo je rast bruto domaćeg proizvoda. Nadalje, bruto fakturisana premija po glavi stanovnika je zabilježila porast sa 107,83 eura u 2012. godini na 128,78 eura u 2016. godini, što predstavlja rast od 19%. U posmatranom periodu, crnogorski sektor osiguranja takođe karakteriše smanjenje koncentracije i rast konkurencije na tržištu, razvoj portfolija proizvoda posebno u životnom osiguranju, rast racia solventnosti i rast učešća dobrovoljnih osiguranja.

⁷Transponovanjem evropskog zakonodavstva kojim se uređuje bankarsko poslovanje (CRD IV paket, koji čine EU Direktiva 2013/36/EU and the EU Regulativa 575/2013.)

U periodu od 2012. godine nastavljen je negativan uticaj globalnog trenda niskih kamatnih stopa na crnogorske osiguravače u domenu plasiranja sredstava, a naročito u segmentu poslova životnih osiguranja. Povrat na investicije je u kontinuitetu nizak, što upućuje osiguravače na dodatno smanjenje troškova i prenosi fokus na razvoj novih proizvoda prilagođenih uslovima niskih kamatnih stopa.

3.10.5 Elektronske komunikacije

Zakonom o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore”, br. 40 od 13. avgusta 2013, 56/13, 2/17) stvoreni su uslovi za dalji razvoj elektronskih komunikacionih mreža i usluga, obezbjeđenje konkurencije na tržištu, otvoren i ravnopravan pristup mrežama i uslugama elektronskih komunikacija, podsticanje efikasnosti, ekonomičnosti i uvođenje novih tehnologija i usluga u ovom sektoru, efikasniju zaštitu interesa korisnika usluga elektronskih komunikacija, pružanje usluge Univerzalnog servisa sa sniženim cijenama i većim kvalitetom, racionalno korišćenje ograničenih resursa (radio-frekvencija, numeracije i adrese), transparentnost svih subjekata na tržištu, lak pristup informacijama o cijenama, potrošnji i uslovima pružanja usluga elektronskih komunikacija, efikasan nadzor nad radom operatora i pružaoca usluga u pogledu primjene opštih uslova i pretplatničkih ugovora, sigurnost komunikacije, deklarisanog kvaliteta i poštovanja tehničkih propisa i standarda.

U skladu sa ovlašćenjima datim Zakonom, donijet je čitav set propisa i akata kojima se bliže uređuje tržište elektronskih komunikacija. Godine 2016. donešena je i Strategija razvoja informacionog društva za period od 2016-2020, čiji integralni dio je i Strategija razvoja širokopojasnog pristupa internetu. Kao jedan od osnovnih preduslova za dalji društveni i privredni razvoj Crne Gore, odnosno tranziciju prema digitalnom društvu, obezbjeđenje dostupnosti širokopojasnog pristupa velikih brzina predviđeno je na sljedeći način:

- brzi širokopojasni pristup (30 Mbit/s ili više) ⇒ pokrivenost: 100% stanovništva do 2020. godine,
- i
- ultra-brzi širokopojasni pristup (100 Mbit/s ili više) ⇒ korišćenje: 50% domaćinstava do 2020. godine.

U elektronskim komunikacionim mrežama u Crnoj Gori zastupljene su najsavremenije tehnologije preko kojih se korisnicima nude sve elektronske komunikacione usluge koje se pružaju i na globalnom nivou. Operatori kontinuirano investiraju značajna sredstva u razvoj infrastrukture za širokopojasni pristup velikih brzina, bolji kvalitet i dostupnost usluga, obezbjeđivanje frekvencijskog spektra neophodnog za razvoj 4G⁸ mreža i usluga. Penetracija širokopojasnog pristupa internetu je preko 70%, a tržišno učešće operatora sa značajnom tržišnom pozicijom u fiksnom segmentu se smanjuje. Svi veći operatori su već sproveli migraciju svojih mreža u All-IP okruženje, tako da preko jedinstvene mreže bazirane na IP⁹ protokolu pružaju usluge prenosa glasa, prenosa podataka i distribucije AVM¹⁰ sadržaja.

Crna Gora se po pokrivenosti stanovništva signalom mobilnih mreža (99%) može porediti sa najrazvijenijim zemljama Evrope. Pokrivenost teritorije iznosi preko 90%. Pokrivenost stanovništva 3G¹¹ signalom je značajno unaprijeđena i iznosi preko 90% u mrežama sva tri operatora. Najsavremenija LTE¹² tehnologija je trenutno dostupna na oko 70% teritorije Crne Gore, a LTE signalom je pokriveno takođe oko 90% stanovništva. Imajući u vidu broj korisnika, stepen

⁸ 4G –Mreže četvrte generacije

⁹ IP- Internet Protocol

¹⁰ AVM - Audio Visual Management

¹¹ 3G - mreže treće generacije

¹² LTE – Long-Term Evolution

konkurencije, raznovrsnost usluga i primjenjene tehnologije može se smatrati da mobilne komunikacione mreže i usluge predstavljaju najrazvijeniji segment tržišta elektronskih komunikacija u Crnoj Gori.

3.10.6 Poštanske usluge

Zakonom o poštanskim uslugama („Službeni list Crne Gore”, br. 57 od 30. novembra 2011. godine, 55/16) uređuju se uslovi i način obavljanja univerzalne i drugih poštanskih usluga, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje poštanskih usluga. Saglasno ovom zakonu, rezervisana poštanska usluga (rezervisana poštanska usluga je dio Univerzalne poštanske usluge, limitirane po masi i ciljeni koju obavlja univerzalni poštanski operator – pošiljka mase 50 gr) prestala je da postoji od 1. januara 2013. godine. Što se tiče, unapređenja u oblasti poštanske djelatnosti u 2018. godini, pristupiće se izmjenama i dopunama Zakona, a takođe planirana je i izrada nove Strategije razvoja poštanske djelatnosti za period 2019-2023. godine.

Svi poštanski operatori su u toku 2016. godine ostvarili ukupno 23.290.341 poštanskih usluga, što je za 6,6% više u odnosu na 2015. godinu.

3.11 Prava intelektualne svojine

Glavni strateški dokument u oblasti intelektualne svojine - Nacionalna strategija intelektualne svojine bila je na snazi u periodu od 2012. do 2015. godine. Navedena strategija značajno je doprinijela unapređenju stanja u ovoj oblasti, a u cilju praćenja njene implementacije bila je uspostavljena posebna radna grupa. Kao glavni strateški ciljevi bili su prepoznati unaprijeđeno sprovođenje prava intelektualne svojine, povećani ekonomski rast kroz djelotvornu upotrebu intelektualne svojine, poboljšane metode sticanja i upravljanja intelektualnom svojinom, bolje razumijevanje upotrebe i vrijednosti intelektualne svojine od strane preduzeća i javnosti, kao i važnosti sprovođenja prava intelektualne svojine i unapređivanje i modernizacija informacionih sistema u pogledu pitanja intelektualne svojine.

U periodu od 2012 do 2017. godine izvršeno je više izmjena zakona iz oblasti industrijske svojine, i to: Zakona o žigu ("Sl. list CG", br. 72/10, 44/12, 18/14, 40/16 i 2/17), Zakona o pravnoj zaštiti industrijskog dizajna ("Sl. list CG", br. 80/10, 27/13, 42/16 i 2/17) i Zakona o zaštiti topografija poluprovodnika ("Sl. list CG", br. 75/10 i 40/16), a u 2015. godini usvojen je i novi Zakon o patentima ("Sl. list CG", br. 42/15 i 2/17). Predmetnim izmjenama dodatno je unaprijeđen pravni okvir, kako u pogledu usaglašavanja se relevantnim međunarodnim sporazumima i pravom Evropske unije, tako i u pogledu otklanjanja problema uočenih u primjeni zakona. U 2016. godini usvojene su izmjene Zakona o autorskom i srodnim pravima ("Sl. list CG", br. 37/11 i 53/16), kojima je položaj autora i nosilaca srodnih prava podignut na veći nivo. Notifikacije koje se odnose na izmjene nacionalnog zakonodavstva su redovno dostavljane Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.

Što se tiče pristupanja relevantnim međunarodnim sporazumima, Crna Gora je 2013. godine ratifikovala Protokol o izmjenama i dopunama Sporazuma TRIPS (Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine) i Međunarodnu konvenciju o zaštiti novih biljnih sorti.

Novim Zakonom o sudovima ("Sl. list CG", br. 11/15) Privredni sud Crne Gore je 2015. godine postao nadležan za rješavanje svih sporova iz oblasti intelektualne svojine.

U 2017. godine obrazovan je Koordinacioni tim za sprovođenje prava intelektualne svojine koji čine predstavnici Ministarstva ekonomije, Zavoda za intelektualnu svojinu, Uprave carina, Uprave policije, Uprave za inspekcijske poslove, Privrednog suda Crne Gore i Državnog tužilaštva. Primarni zadatak Koordinacionog tima je unapređenje i jačanje saradnje između organa nadležnih za zaštitu i

sprovođenje prava intelektualne svojine u Crnoj Gori, kao i koordinacija aktivnosti usmjerenih na sprječavanje i suzbijanje vršenja povreda prava intelektualne svojine.

Crna Gora je posvećena daljem jačanju zakonodavnog okvira, u skladu sa najboljim međunarodnim iskustvima, kao i nastavku rada na jačanju administrativnih kapaciteta kao preduslova za efikasnu zaštitu prava intelektualne svojine.

4 CILJEVI I RAZVOJ TRGOVINSKIH POLITIKA

4.1 Učešće u STO pregovorima

Trgovinska politika Crne Gore određena je članstvom u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.

Članstvom u STO, Crna Gora je liberalizovati svoj trgovinski režim. U dijelu pristupa tržištu roba, sukcesivna smanjenja carinskih stopa se implementira 1. januara svake godine, počev od dana pristupanja STO, a zadnja izmjena će biti 2022 godine.

Tokom pregovora preuzeta je i obaveza pristupanja plurilateralnim sporazumima. Uskladu sa pomenutim, a nakon sticanja punopravnog članstva, Crna Gora je pristupila Sporazumu o trgovini civilnim vazduhoplovima – ITA (2012. godine) i Ministarskoj deklaraciji o trgovini proizvodima informaciono tehnologije - CV (2012. godine). Tokom 2016. godine, dodatno je liberalizovala pristup tržištu roba udijelu proizvoda informaciono tehnologije (ITA / ITA2) i civilnih vazduhoplova (Uredba o izmjenama Uredbe o carinskoj tarifizi 2016. godinu "Sl. listCG", broj 46/16). U julu 2015. godine, Crna Gora je postala 44. Članica Sporazuma o vladinim nabavkama (GPA), kao prva zemlja koja je pristupila ovom plurilateralnom Sporazumu nakon njegove revizije 2014. godine.

Crna Gora je postala potpisnica Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine – TRIPS (Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma TRIPS Službeni listu Crne Gore - Međunarodni ugovori", broj 6/2013 od 24. jula 2013. godine.

Notifikacije predstavljaju jedan od osnovnih instrumenata kojim se obezbjeđuje transparentnost trgovinskih politika u okviru STO sistema. U pitanju je kontinuirana aktivnost i Crna Gora je od 2012. godine dostavila 66 notifikacije¹³.

4.1.1 Sporazum o trgovinskim olakšicama

Sporazum o trgovinskim olakšicama (TFA) je prvi multilateralni sporazum donijet od osnivanja STO. Crna Gora je podržala stupanje na snagu ovog Sporazuma jer predstavlja značajan korak ka daljem razvoju međunarodnog trgovinskog sistema. Stupio je na snagu 22. februara 2017. godine kada je, shodno predviđenoj proceduri, ratifikovan u 2/3 od ukupnog broja zemalja članica STO-a (Crna Gora je dostavila instrument ratifikacije 10. maja 2016. godine)¹⁴.

Nacionalni komitet za trgovinske olakšice formiran je kao stalno multiagencijsko tijelo, u maju 2015. godine. Polazeći od relevantnih odredbi Sporazuma Komitet funkcioniše po principu kopredsjedavanja između Ministarstva finansija i Ministarstva ekonomije.

¹³ Izvor WTO sajt na dan 21.12.2017. <https://www.wto.org/>

¹⁴ Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma iz Marakeša o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije - Sporazum o trgovinskim olakšicama ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori, broj 5/16") Skupština Crne Gore donijela je 22. marta 2016. godine.

U cilju implementacije određenog broja članova TFA za koje je tražen tranzicioni period (Sekretarijatu STO dostavljena je notifikacija za kategorije A oktobra 2014 godine, a maja 2017.godine i za kategorije B i C) u toku je izrada Strategije trgovinskih olakšica.

4.2 Proces pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji

Prije otvaranja pregovora u 2012. godine, Crna Gora je utemeljila svoj integracijski pravac potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) 15. oktobra 2007. godine, odnosno sklapanjem prvog ugovornog odnosa s Unijom. SSP je stupio na snagu 1. maja 2010.godine. Ovaj sporazum i sada predstavlja okvir za praćenje postignutog napretka u pregovaračkom procesu, i to kroz rad Odbora za SSP, sedam sektorskih Pododbora, Posebne radne grupe za reformu javne uprave i Parlamentarnog odbor za stabilizaciju i pridruživanje.

Na toj liniji, Crna Gora je, u kontekstu političkog dijaloga, osnovala i dva savjetodavna odbora: Zajednički konsultativni odbor između Crne Gore i Evropskog ekonomskog socijalnog komiteta i Zajednički konsultativni odbor između Crne Gore i Komiteta regiona EU. Poseban značaj, u kontekstu preuzimanja obaveza iz SSP-a, Crna Gora je dala jačanju regionalne saradnje, kroz bilateralne konvencije o regionalnoj saradnji u cilju povećanja obima saradnje sa zemljama iz regiona. Tako su uspostavljeni zajednički odbori u kontekstu pristupanja EU s Republikom Makedonijom, Republikom Srbijom i Republikom Albanijom koji se redovno održavaju. Sporazum o saradnji između Vlade Crne Gore i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine u kontekstu saradnje u oblasti evropske integracije koji predstavlja osnov za formiranje ovog odbora je stupio na snagu 27. oktobra 2017. Godine, dok je sporazum ove vrste s Kosovom u fazi usklađivanja.

Podnošenjem zahtjeva za članstvo u EU u decembru 2008.godine i odgovorima na sveobuhvatni Upitnik Evropske komisije u decembru 2009. godine i aprilu 2010. godine, Crnoj Gori je Savjet EU dodijelio status zemlje kandidata 17. decembra 2010.godine. Izuzetno značajan pokazatelj da je EU prepoznala posvećenost crnogorske administracije u pripremama za preuzimanje obaveza iz integracijskog procesa jeste vizna liberalizacija prema kojoj je građanima Crne Gore od decembra 2009.god. omogućeno putovanje bez viza u 25 članica Šengen zone i Island, Norvešku i Švajcarsku.

S formiranjem pregovaračke strukture, Vlada Crne Gore je počela i prije zvaničnog početka pregovora, imenovanjem glavnog pregovarača decembra 2011. godine. Pregovore koji su otvoreni u junu 2012. godine koordinira Ministarstvo evropskih poslova Crne Gore na čijem je čelu ministar i glavni pregovarač. Otkad je uspostavila pregovaračku strukturu 2012. godine koja broji preko 1300 članova kroz 33 radne grupe i od kojih oko 30% čine predstavnici civilnog sektora, Crna Gora je postala reprezentativan primjer transparentnosti i inkluzivnosti cijelom regionu zbog načina i stepena direktne uključenosti predstavnika civilnog društva u pregovarački proces. Dalje, Skupština Crne Gore ima važnu ulogu u nadgledanju toka pristupnih pregovora s EU i usklađivanja zakonodavstva s pravnom tekovinom EU. S ciljem jačanja uloge Skupštine u integracionom procesu, u maju 2012. godine je osnovan Odbor za evropske integracije kao ključno skupštinsko tijelo u praćenju pregovora sa EU. Takođe, svih sedam matičnih odbora u okviru svoje nadležnosti prate i ocjenjuju usklađenost zakona Crne Gore s pravnom tekovinom EU i na osnovu izvještaja Vlade prate i ocjenjuju primjenu zakona.

Nakon što je postala najmlađa članica NATO Alijanse u junu 2017. godine i time zaokružila jedan od najznačajnijih ciljeva na vanjsko-političkom planu, Crna Gora nastavlja svoju posvećenost evropskoj integraciji kao svom sljedećem prioritetu. Crna Gora je nakon pet godina pregovora, pod najtežim uslovima pregovaranja do sad, pred samim okončanjem rada na ispunjenju svih početnih mjerila koja je EK definisala u trinaest oblasti pravne tekovine i time pred zaokruženjem jedne zahtjevne faze pregovaračkog procesa. Naime, Crna Gora je prva država koja je pregovore otpočela tzv. „novim pristupom“, koji podrazumijeva otvaranje poglavlja 23 Pravosuđe i temeljna prava i 24 Pravda

sloboda i bezbjednost među prvima i ostaju otvorena do zatvaranja svih ostalih poglavlja. U tom pogledu, otvaranjem 30 i privremenim zatvaranjem 3 pregovaračka poglavlja, od ukupno 33, Crna Gora nastavlja zacrtanom dinamikom u pregovorima. U narednom periodu se očekuje intenziviranje aktivnosti na ispunjenju preostalih završnih mjerila, s obzirom na to da su u ovom trenutku otvorena 26 pregovaračka poglavlja u kojima je zadato ukupno 74 završnih mjerila¹⁵, dok je Vlada Crne Gore u prethodnom periodu usvojila i 31 pregovaračkih pozicija¹⁶.

U cilju ostvarenja napretka u poglavljima 23 i 24 u okviru “novog pristupa”, zaokruživanje zakonodavnog okvira je obuhvatilo donošenje preko 60 reformskih zakona, dok je jačanje institucionalnog okvira podrazumijevalo, prije svega, formiranje ključnih institucija kao što su Agencija za sprečavanje korupcije i Specijalno državno tužilaštvo, ali i kontinuirano unapređenje postojećih institucija koje su relevantne za ovu oblast. Sprovedene reforme su proizvele i mjerljiv bilans rezultata, posebno u sprovođenju inoviranih organizacionih zakona u pravosuđu koji obezbjeđuju njegovu punu nezavisnost i nepristrasnost. Dalje, započeta je inicijalna obuka za sudije i tužioce koji se na te funkcije biraju prvi put po novom sistemu.

Posebno značajan vid procjene napretka Crne Gore u pregovorima, a istovremeno i razmjene informacija i saradnje, jesu ekspertske misije Evropske komisije koje se organizuju uglavnom u dijelu vladavine prava, ali i u nizu drugih pregovaračkih oblasti.

Koristi od članstva Crne Gore u STO su duboko isprepletane sa procesom pristupanja Crne Gore u EU, imajući na umu da su povezane s važnim pitanjima iz skoro svih pregovaračkih poglavlja, posebno u dijelu finansijskih oblasti, a onda i poljoprivrede i ruralnog razvoja, ribarstva, intelektualne svojine, itd.

Crna Gora je postala članica Sporazuma o vladinim nabavkama pri STO u julu 2015. što će joj omogućiti pristup tržištu javnih nabavki i što je u direktnoj vezi s pregovaračkim poglavljem 5 Javne nabavke. Ispunjavanjem obaveza iz Poglavlja 30 – Vanjski odnosi koje je jedno od tri privremeno zatvorena pregovaračka poglavlja vezano je pitanje STO. Ulaskom u multilateralni trgovinski sistem, Crna Gora je pokazala svoju posvećenost transparentnosti, otvorenosti i vladavini prava. S druge strane, članstvo u STO je jasan znak da je Crna Gora odlučna u tome da želi da izgradi konkurentnu i dinamičnu ekonomiju koja će dalje predvoditi integraciju na svjetsko tržište.

U kontekstu tri stuba evropske integracije koji podrazumijevaju vladavinu prava, ekonomsko upravljanje i javnu upravu, vladavina prava predstavlja jedan od ključnih prioriteta unutrašnje politike Vlade upravo zbog činjenice da je uspjeh u toj oblasti direktno vezan za reformu javne uprave, institucija i ekonomski napredak. Crna Gora je dostigla odlične rezultate u mjerama fiskalne konsolidacije na samom početku primjene, čak i u prvim mjesecima 2017. Realna stopa rasta domaće ekonomije u drugom kvartalu 2017. godine iznosila je 5,1 odsto i to je najviša stopa od 2008. Prihodi budžeta za period januar-septembar 2017. iznosili su 26,6% procijenjenog BDP-a. U odnosu na plan, prihodi su povećani za 1,3 miliona eura ili 0,1%, a u odnosu na isti period prošle godine prihod je porastao za 32,9 miliona eura ili 3,0%. Dalje, krajem septembra 2017. održan je peti sastanak Posebne grupe za reformu javne uprave i posvećeni smo realizaciji svih dvanaest zaključaka koji su ovom prilikom formulisani što uključuje i izradu prvog trogodišnjeg Plana rada Vlade (2018-2020), a formirana je i Međuresorna radna grupa za pripremu dokumenta. U smislu

¹⁵Završna mjerila su aktivnosti koje je neophodno realizovati u cilju dostizanja evropskih standarda u određenom pregovaračkom poglavljju, a s ciljem ispunjenja uslova za njegovo privremeno zatvaranje.

¹⁶Pregovaračka pozicija je dokument kojim Crna Gora prilikom otvaranja pregovaračkog poglavlja izjavljuje da prihvata pravnu tekovinu Evropske unije (EU) obuhvaćenu određenim pregovaračkim poglavljem, te je spremna ostvariti njeno puno sprovođenje do pristupanja EU. Takođe, pregovaračkom pozicijom Crna Gora predstavlja važeći zakonodavni i stratejski okvir u pregovaračkom poglavljju i eventualno traži trajna izuzeća ili prelazna razdoblja za sprovođenje pravne tekovine obuhvaćene poglavljem.

pripreme Programa ekonomskih reformi 2018-2020, Vlada je 31. avgusta 2017, usvojila Informaciju o izradi ovog dokumenta za navedeni period, kao i Odluku o uspostavljanju Radne grupe za njegovu pripremu. Ova grupa uključuje predstavnike resornih ministarstava i Centralne banke i za očekivati je da će dokument definisati srednjoročni plan ekonomske politike države i osnovu za dijalog s Evropskom komisijom u procesu integracija.

Kako bi podržala države potencijalne kandidate i kandidate u naporima da ispune kriterijume za članstvo u EU, Evropska komisija je 2006.godine odlučila da sve dotadašnje oblike podrške zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo objedini u jedinstveni Instrument pretprijetne podrške (IPA). Crna Gora koristi ovaj instrument od programa IPA-e za 2007 i u ovom trenutku posjeduje iskustvo u programiranju i sprovođenju dvije finansijske perspektive IPA-e za period 2007-2013 i 2014-2020. Tokom perioda 2007-2013 Crnoj Gori je na raspolaganju bilo 235 miliona eura bespovratne podrške EU i dosad je utrošeno 90% sredstava. Zbog ovakvog uspjeha, ali i zbog konstantnog napretka Crne Gore u pregovaračkom procesu, Evropska unija je odlučila da Crnoj Gori poveća iznos dostupnih sredstava za sedmogodišnji period 2014-2020 za 10% odnosno na 270,5 miliona eura.

U narednom periodu nastavićemo da radimo na ispunjenju preostalih obaveza s posebnim fokusom na oblasti vladavine prava i ekonomskog upravljanja u tijesnoj saradnji s EK i državama članicama. Vlada ostaje posvećena punoj implementaciji započetih reformi, uz podršku i partnerstvo svih relevantnih institucija i ključnih aktera u društvu.

4.3 Regionalne integracije

Crna Gora pored Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju primjenjuje Sporazume o slobodnoj trgovini (FTA) sa sledećim zemljama nečlanicama EU: Ruskom Federacijom (potpisan 28. avgusta 2000. god. u Beogradu i stupio na snagu 19. maja 2001. god.), Sporazum o izmjenama i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini - CEFTA 2006¹⁷(potpisan 19. decembra 2006. god. u Bukureštu i stupio na snagu 22. novembra 2007. god.), Turskom (potpisan je 26. novembra 2008. god. u Istanbulu i stupio je na snagu 1. marta 2010. god.), Ukrajinom (potpisan je 18. novembar 2011. god. u Kijevu i stupio na snagu 1. januar 2013. god.) i EFTA zemljama (potpisan je u Ženevi, 14. novembar 2011. god. Sporazum je stupio na snagu 2012. Godine i to: 1. septembra sa Švajcarskom i Lihtenštajnom, 1. oktobra sa Islandom i 1. novembra sa Norveškom.)

4.3.1 Sporazum o izmjenama i pristupanju centralnoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini - CEFTA 2006

Tokom 2016. godine Crna Gora je predsjedavala CEFTA 2006 Sporazumom i iste godine obilježena je deseta godina od potpisivanja Sporazuma. Najvažnije aktivnosti bile su na polju dalje liberalizacije trgovine - privođenje kraju pregovora o CEFTA Dodatnom protokolu 5 o olakšavanju trgovine i CEFTA Dodatnom protokolu 6 o dodatnoj liberalizaciji trgovine uslugama.

CEFTA Dodatni protokol 5 je usvojen 26. maja 2017. godine u Beogradu. Predlog zakona o potvrđivanju Dodatnog protokola 5 potvrđen je na sjednici Vlade, 5. oktobra 2017. godine, nakon čega slijedi njegova ratifikacija u Skupštini Crne Gore. Implementacija Protokola 5 je u direktnoj vezi sa TFA, ali imajući u vidu da dio CEFTA 2006 potpisnica nije članica STO, javila se potreba definisanja ovih pitanja i u okviru CEFTA-e.

¹⁷CEFTA strane: Crna Gora, Albanija, BiH, Makedonija, Moldavija, Srbija i UNMIK-Kosovo. Do ulaska u EU bila je i Hrvatska.

Usvajanje Dodatnog protokola 6 o dodatnoj liberalizaciji trgovine uslugama očekuje se tokom 2018. godine. Liberalizacija usluga treba da doprinese daljem razvoju i unaprijeđenju trgovinske i ekonomske saradnje, kao i uspostavljanju adekvatnog pravnog okvira, uklanjanju postojećih ograničenja i pojednostavljivanju administrativnih procedura. Takođe, razlozi za vođenje pregovora ogledaju se u benefitima za veliki broj malih i srednjih preduzeća kojima je potrebno omogućiti povoljniji pristup tržištu zemalja CEFTA 2006 sporazuma, kao i lakši izvoz novih usluga i njihovu konkurentnost.

PREDLOG ZAKLJUČAKA:

1. Vlada Crne Gore je na sjednici od _____ 2017. godine, razmotrila i usvojila Izvještaj Vlade o pregledu trgovinskih politika.
2. Zadužuje se Ministarstvo vanjskih poslova, da Izvještaj Vlade o pregledu trgovinskih politika, dostavi Sekretarijatu STO najkasnije do 24. januara 2018. godine.